

BIJEENKOMST OP VRIJDAG 22 JANUARI 1954

Voordracht gehouden voor de Vereniging ter beoefening
van de Krijgswetenschap

door

de Generaal-Majoor b.d. Th. E. J. DE BIE,
Commissaris voor de militaire productie

over

„DE NEDERLANDSE INDUSTRIE EN DE DEFENSIE-INSPANNING”

Voorzitter: Z. E. Luitenant-Generaal M. R. H. CALMEYER

De Voorzitter:

Mijne Heren,

Ik open deze vergadering en heet allen welkom, in het bijzonder onze gasten van hedenavond, die in zo groten getale zijn opgekomen.

Alvorens het woord te geven aan de spreker van hedenavond wil ik eerst mededeling doen van een heugelijk feit, en wel, dat voor het eerst in de annalen der Vereniging het aantal van onze leden de 2000 heeft overschreden. Het Bestuur heeft het voornemen het 2000e lid, nadat zal zijn vastgesteld wie dit is, een boekwerk aan te bieden.

Ik geef dan thans het woord aan de Generaal de Bie, die hedenavond zal spreken over „De Nederlandse industrie en de defensie-inspanning”.

Generaal-Majoor b.d. Th. E. J. de Bie:

Mijnheer de Voorzitter, Excellenties, Dames en Heren,

Ik wil mijn voordracht gaarne beginnen met uitdrukking te geven aan mijn erkentelijkheid voor het feit, dat Uw bestuur mij uitnodigde tot het houden van een voordracht over: „De Nederlandse industrie en de defensie-inspanning”.

Ik juich het ten zeerste toe, dat het bestuur van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap in zijn werkprogramma voor het jaar 1953/1954 ook onderwerpen opnam, welke, op het vluchtig beluisteren van hun titel, niet direct tot de krijgswetenschap lijken te behoren.

De moderne oorlogvoering — en dus ook de krijgswetenschap — draagt echter een zodanig totaal karakter, dat de economie des lands daarbij ten volle en rechtstreeks is betrokken.

De voorbereiding van de oorlogvoering en zelfs de materiële opbouw en instandhouding van de strijdkrachten in vredetijd vragen oplossing van problemen, waarin militaire, economische en financiële aspecten met elkaar zijn verweven, temeer, waar een scherpe scheiding van belangensfeer in de huidige maatschappij welhaast onmogelijk is geworden.

Het getuigt derhalve van wijs beleid indien Uwe Vereniging door het invoeren in haar werkprogramma van niet zuiver militaire onderwerpen de verruiming van het terrein der krijgswetenschap erkent.

Ik reken het mij tot een voorrecht door U te zijn uitgenodigd het onderwerp van heden voor een zo grote en uitgelezen schare van belangstellenden te mogen inleiden.

Mijnheer de Voorzitter,

Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Dit gezegde op mijzelf toepassende moge mijn langdurige militaire loopbaan voor de vele militaire toehoorders de waarborg inhouden, dat in mijn betoog volle aandacht is gegeven aan de militaire achtergrond van het probleem.

Ik moge er U echter op wijzen, dat ik in de jaren 1940 en 1941, toen in Nederlands-Indië ten behoeve van de instandhouding der strijdkrachten ingrijpende maatregelen werden genomen om aan de door het wegvallen van de verbinding met Nederland en Europa ontstane situatie het hoofd te bieden, en in de periode 1946 t/m 1949, toen onder uitzonderlijk moeilijke omstandigheden een logistieke organisatie voor materiële uitrusting en instandhouding der strijdkrachten moest worden opgebouwd en in werking gesteld aan den lijve heb ondervonden, dat de materieel-voorziening der strijdkrachten slechts op voor den lande bevredigende wijze tot stand kan komen en gedurende geruime tijd op topcapaciteit in stand gehouden kan worden, door voortdurende innige samenwerking tussen militaire en civiele autoriteiten, met begrip voor de zaak waar het om gaat.

Deze ervaring verklaart, waarom U in mijn betoog de opvatting zult be-luisteren dat moderne materiële verzorging der strijdkrachten in oorlogstijd (en ook in vreedstijd) een militair-economisch-financieel probleem is.

I. AARD DER MILITAIRE GOEDEREN

Van economisch standpunt bezien zijn (specifiek) militaire goederen van bijzondere aard.

- a. Zij zijn niet bestemd om in het normale productie- en consumptieproces direct aanwijsbare nuttige diensten te bewijzen.
- b. Zij worden gebruikt om mensen en/of goederen te vernietigen en worden uiteindelijk zelf vernietigd. In het gunstigste geval gaan zij door langdurig oefengebruik of door veroudering van het type te gronde.

Militaire goederen zijn in twee soorten te verdelen:

- a. goederen, welke in structuur niet of weinig afwijken van soortgelijke goederen, die in het normale dagelijkse goederenverkeer nodig zijn. De productie van deze militaire goederen vereist geen speciale productiemiddelen.
- b. goederen, welke in structuur zodanig van de dagelijks gebruikte goederen afwijken, dat zij alleen emploi vinden bij en door de strijdkrachten. De productie van deze goederen vereist speciale voor deze militaire producten ontworpen productiemethoden, productiemiddelen en vaak ook speciale vakkennis en dus speciale vaklieden.

Sedert de laatste decennia zijn de specifiek militaire goederen technisch zeer gecompliceerd, zeer kostbaar in aanschaffing en onderhoud, zeer omvangrijk in hoeveelheid en verscheidenheid en constructief van grote nauwkeurigheid en van de allerbeste materialen. Er is een voortdurend streven naar technische verbetering en vervolmaking waardoor het proces der veroudering van het type in een ontstellend snel tempo verloopt.

Mede daardoor is het moderne militaire apparaat niet alleen uitermate kost-

baar, maar incorporeert het in zijn materiële uitrusting een enorme hoeveelheid technische kennis, industriële durf en kapitaal. Zelfs wordt de mate, waarin het personele potentieel van een land voor de defensie kan worden aangewend bepaald door de technisch-financiële en economische begrenzing van de materieelvoorziening.

Bedrijfs-economisch bezien doen zich bij de productie van militaire goederen enkele bijzondere facetten voor, waarmede rekening moet worden gehouden bij de opzet van een productie en die aan deze producties een van de normale gang van zaken afwijkend aspect geven. Zij zijn — uiteraard — van invloed op de prijscalculatie.

- a. Specifiek militaire goederen passen als regel niet zonder meer in het normale productieprogram van een onderneming.
- b. Research, ontwikkeling en bouw van prototypen zijn zeer kostbaar en eisen veel tijd.
- c. Er worden zeer hoge eisen gesteld aan kwaliteit en samenstelling der grondstoffen, aan nauwkeurigheid, soliditeit, compactheid, gewicht, afwerking en verpakking.
- d. Beveiliging tegen gevaar (munitie en explosieven) en het verzekeren van de geheimhouding (security) eisen bijzondere, vaak zeer kostbare maatregelen.
- e. Investerings moeten vaak op één order worden afgeschreven, omdat dikwijls met een order gedurende geruime tijd in de behoefte der strijdkrachten kan worden voorzien.
- f. Zware keuringseisen, met kans op afkeuring van technisch hoogwaardige producten, waarvoor echter geen ander afzetgebied is te vinden.
- g. De militaire markt is zeer onstabiel, omdat zij in hoge mate afhankelijk is van de politieke wereldsituatie. Zij is daarom moeilijk te exploreren.
- h. Het steeds en zeer snel voortschrijdende proces der verbetering van typen en de verfijning van kwaliteit en nauwkeurigheid brengt mede, dat de producent van (specifiek) militaire goederen voortdurend op de hoogte moet blijven van de vooruitgang der techniek, zodat zijn product kan blijven wedijveren met hetgeen anderen produceren.

II. DEFENSIE-INSPANNING

De „Defensie-inspanning”, waarmede wordt bedoeld het 4-jarige defensie-opbouwplan, waarvoor per jaar ongeveer f 1500 mln op de begroting wordt uitgetrokken, is op zich zelf reeds een bijzonder grote last voor het Nederlandse volk in financieel opzicht. Het bedrag van f 1500 mln, dat jaarlijks voor de defensie wordt beschikbaar gesteld, is evenwel niet de enige waarde-meter voor de offers, welke het Nederlandse volk zich getroost. Naast de financiële last wegen bij mij vooral ook zwaar de grootte van het jaarlijks contingent jonge mannen, dat in militaire dienst wordt opgeroepen, de duur van de eerste dienstdtijd, de zwaarte van hun opleiding, de periode gedurende welke de weerbare mannen reserve- of dienstplichtigen blijven, het aantal en de duur van herhalingsoefeningen en tenslotte de kwaliteit en kwantiteit van de volledig uitgeruste en geoefende militaire eenheden, welke het Nederlandse volk kan en wil opbrengen om zich tegen een eventuele aanvaller te verdedigen. Tegen de achtergrond van een mogelijke overheersing van West-

Europa, gepaard gaande met de vernietiging van de Westerse beschaving en de vrijheid der West-Europese volken, lijken deze offers verantwoord.

Mij dunkt, dat een land, dat de Duitse overheersing heeft ondergaan, de gevolgen daarvan aan den lijve heeft ondervonden en zich realiseert onder welke omstandigheden de volkeren van thans bezette landen verkeren, een hoge defensielast zal aanvaarden, mits het de overtuiging heeft, dat het op te bouwen defensie-apparaat in samenwerking met de voor dat doel opgezette NAVO-strijdkrachten een reële afwerende kracht bezit tegenover een eventuele aanvaller.

Het is overigens niet zo, dat de inspanningen van het Nederlandse volk op het gebied van de defensie in economisch opzicht zonder meer als een verliespost moeten worden afgeschreven.

In de eerste plaats zou ik er op willen wijzen, dat de opbouw van de strijdkrachten een belangrijk werkgelegenheidsaspect heeft. Vele duizenden personen vinden immers permanent hun levensbestaan in of door de strijdkrachten. De betekenis daarvan moge in ons land met zijn in snel tempo toenemende beroepsbevolking niet worden onderschat.

Voorts zou ik Uw aandacht willen vestigen op het grote belang, dat de productie van militaire goederen kan hebben voor de productie van civiele goederen. Het is een bekend feit, dat ten behoeve van de krijgsmacht technieken worden ontwikkeld, waarvan het gebruik bij de voortbrenging van civiele goederen van grote waarde kan zijn.

Daarnaast is het niet zo, dat voor onze jongelingen, die voor de militaire dienst worden opgeroepen, de dienstitijd een verloren tijd is. Een groot deel van hen doet immers in militaire dienst ervaringen op, welke ook waarde hebben in de civiele maatschappij. In het bijzonder geldt dit voor degenen, die in technische of administratieve diensten werkzaam zijn. Daarenboven mag de militaire dienst niet worden onderschat als oefenschool voor de karaktervorming der dienstplichtigen.

Tenslotte is een groot aantal Nederlandse ondernemingen rechtstreeks ingeschakeld bij de materiële voorzieningen der strijdkrachten. Op basis van de werkzaamheden, die deze ondernemingen voor de Nederlandse krijgsmacht verrichten, werden in vele gevallen mogelijkheden geopend tot het ontplooiën van activiteit voor het buitenland.

IIIa. MILITAIRE PRODUCTIE TEGEN DE ACHTERGROND DER MILITAIRE BELANGEN

Tengevolge van de enorme hoeveelheden technisch materieel welke tijdens de oorlogvoering verloren gaan en vervangen moeten worden, is een militair apparaat, dat geen voldoende ontwikkelde militaire industrie achter zich heeft, ten ondergang gedoemd.

De geallieerden danken hun overwinning voor een niet onbelangrijk deel aan de geweldige en snelle ontplooiing van hun militaire productiecapaciteit; de tegenstander zag zijn militaire mogelijkheden verzwakken naarmate zijn oorlogsindustrie meer en meer werd gehavend en ineenschrompelde.

Is in oorlogstijd een militair productieapparaat een essentiële voorwaarde om de materiële voorziening der strijdkrachten op peil te houden, ook in een periode van opbouw en zelfs onder normale vredesomstandigheden behoort om redenen van militair-economisch en financieel beleid bij een goed uitgeruste strijdmacht een zodanige militaire industrie, dat een zo groot mogelijk gedeelte

van de materiële uitrusting door haar kan worden geproduceerd en de militaire materieeldiensten voor onderhoud en vernieuwing daarop kunnen terugvallen.

In Nederland wordt — naar onze mening — aan deze waarheid te weinig aandacht geschonken, hetgeen o.m. een gevolg is van het feit, dat de planning over een te korte periode wordt voorzien en dat een belangrijk deel van het voor de strijdkrachten benodigde materieel door de Amerikaanse Regering in de vorm van gereede militaire producten cadeau wordt gegeven. Valt deze Amerikaanse steun weg — en er zijn aanwijzingen dat het karakter van deze militaire hulp binnen afzienbare tijd verandering ondergaat — dan zal Nederland, als het niet tijdig de bakens verzet, voor de noodzaak komen te staan belangrijke bedragen aan buitenlandse valuta beschikbaar te stellen voor materieel-aankopen in het buitenland ten behoeve van onderhoud en vernieuwing of..... zal het proces der veroudering ongeremd voortgaan, waardoor binnen luttele jaren de materiële uitrusting waardeloos wordt.

En..... tegen een modern uitgeruste tegenstander heeft een met verouderd materieel uitgeruste strijdmacht geen fair chance meer.

Ik ben dan ook van mening, dat de opbouw der strijdkrachten gepaard moet gaan met de opbouw van een militair productie-apparaat, van zodanige capaciteit, *dat althans die militaire goederen in eigen land worden gemaakt, waarvoor productiemogelijkheden aanwezig zijn, zonder dat de normale productie voor de civiele behoefte en export daardoor wordt belemmerd* en die op grond van prijs, kwaliteit en levertijd daarvoor in aanmerking komen. Ik kom daar later nog op terug.

Behalve dat een militair productie-apparaat voor een moderne strijdmacht de bron is zijner logistieke voorzieningen, biedt de aanwezigheid van zulk een apparaat voor logistieke instanties zekere voordelen, welke uit militair oogpunt van groot belang zijn, n.l.:

- a. Men heeft de ontwikkelingsprocedure in eigen hand, kan deze nauwkeurig volgen en desgewenst daarop invloed uitoefenen.
- b. Men kan invloed uitoefenen op de opzet en aanloop van de productie.
- c. Men kan controle en invloed uitoefenen op de levertijd.
- d. Men heeft gelegenheid tot regelmatige fabriekscontrole tijdens het productieproces, waardoor de afnamekeuring soepeler zal verlopen. De eindproducten komen daardoor sneller en in regelmatig tempo in het bezit van de strijdkrachten.
- e. Er kan invloed worden uitgeoefend op de voorziening aan grondstoffen en halffabrikaten, machines en gereedschappen.

Een zo ruim mogelijke inschakeling van de eigen industrie ten behoeve van de militaire materieelvoorziening is derhalve een militair belang.

IIIb. MILITAIRE PRODUCTIE TEGEN DE ACHTERGROND DER ECONOMISCHE BELANGEN

In het algemeen gesproken is de productie van militaire goederen een noodzakelijk kwaad. Zij is een kwaad omdat het nuttiger zou zijn de betrokken productiecapaciteit aan te wenden voor de vervaardiging van civiele goederen, die aan de volkeren direct ten goede komen.

Zij is noodzakelijk:

1. omdat de opbouw en instandhouding van strijdkrachten nu eenmaal een

- politieke noodzaak is en deze opbouw en instandhouding materieel onmogelijk is zonder een gedeelte van het productie-apparaat ten behoeve van de materieelproductie in te schakelen.
2. omdat in EDG- en NAVO-verband aan het Nederlandse productie-apparaat een taak is toegedacht ten behoeve van de geïntegreerde militaire materieelvoorziening.
  3. omdat de Amerikaanse hulpverlening over enkele jaren een ander karakter zal krijgen.

In het begin van mijn betoeg heb ik er reeds op gewezen, dat de defensiebegroting factoren inhoudt, die weer ten bate van de Nederlandse volkshuishouding komen. Door het plaatsen van militaire orders bij het Nederlandse bedrijfsleven wordt de industriële activiteit gestimuleerd. Globaal gesproken kan worden gesteld, dat jaarlijks een bedrag van 1 miljard gulden in welke vorm dan ook tot de economische bedrijvigheid van ons land bijdraagt.

Ik zou er nogmaals op willen wijzen, dat de waarde van deze militaire opdrachten groter is dan veelal wordt gedacht. Voor iedere exportindustrie is een „veilige” afzet van een deel van de productie op de binnenlandse markt van belang. Wel in zeer bijzondere mate geldt dit voor de industrieën die militaire goederen vervaardigen. Aan deze tak van industriële bedrijvigheid zijn immers belangrijk grotere risico's verbonden, in verband met het steeds aanwezige gevaar van snelle veroudering van deze goederen. Een gegarandeerde afzet van een gedeelte van in Nederland geproduceerde militaire goederen betekent, dat de risico's van het Nederlandse bedrijfsleven worden verminderd, hetgeen de kracht, waarmee de export kan worden georganiseerd, vergroot. Daar voor de behoeftevoorziening van de gezamenlijke NAVO- en EDG-landen in eerste instantie een beroep zal worden gedaan op reeds in productie zijnde bedrijven, is het voor Nederland van belang zoveel mogelijk lopende productiecapaciteit en een zo groot mogelijk assortiment van militaire producten te kunnen aanbieden.

Voorts wil ik er op wijzen, dat de militaire productie bijdraagt tot verkrijging van nieuwe industriële „know-how” tot vorming van een groter aantal gespecialiseerde vaklieden, tot uitbreiding van het machinepark en tot een verdieping van de research.

Tenslotte vormt de inschakeling van de Nederlandse industrie in vredestijd een kern voor de industriële mobilisatie, mocht deze in verband met oorlogsomstandigheden nodig zijn.

IV. BETEKENIS VAN DE MILITAIRE PRODUCTIE VOOR NEDERLAND

Teneinde een indruk te verkrijgen van de betekenis van de huidige omvang van de militaire productie voor de Nederlandse economie, werd een aantal gegevens verzameld. Het bleek zeer moeilijk deze los te maken van soortgelijke gegevens betreffende de civiele productie. Reeds uit dit verschijnsel kan de conclusie worden getrokken, dat de militaire productie in Nederland nauwelijks los staat van de civiele productie. Met andere woorden: In Nederland treft men zeer weinig bedrijven aan, welke uitsluitend of in hoofdzaak militaire goederen produceren.

Investeringsen

Nagegaan werd welke investeringen in de jaren 1948 t/m 1952 werden gedaan ten behoeve van de militaire productie. Inclusief die in de voedingsmiddelenindustrie en de bouwnijverheid bedragen deze investeringen in een periode van 5 jaren:

	investeringsen t.b.v. mil. prod. ¹⁾	totale investeringsen ¹⁾	percentage t.b.v. mil. prod.
Metaalindustrie	128.834	1299	9,9
Chemische industrie	0.763	57,8	0,14
Bouwnijverheid	21.663	207	10,5
Leder- en rubberverw. ind. ...	1.650	87	1,9
Voedingsmiddelenind. ...	13.166	720	1,8
Textielindustrie	—	632	—
	166.076	3002,8 (gem.)	5,5 %

¹⁾ In mln guldens.

Investeringsen t.b.v. de militaire productie in de jaren 1948 t/m 1952 (166.076 mln) tegenover de *totale* investering in de Nederlandse nijverheid (6.035 mrd) = $2\frac{3}{4}$ %.

Uit dit overzicht blijkt, dat in de textiel-, de leder- en rubberverwerkende en de chemische industrie (de sector der zg. non-warlike stores) geen belangrijke investeringen plaats hadden. Toch is — juist in deze sector — een niet onbelangrijk aantal binnen- en buitenlandse militaire orders geplaatst. Deze konden worden verwerkt met gebruikmaking van de aanwezige machines en zonder de uitvoering van de lopende civiele orders nadelig te beïnvloeden. In de bouwnijverheid hebben belangrijke investeringen plaats gehad, wat voor de afgelopen periode verklaarbaar is, omdat men voor de defensie in maximum tempo moest bouwen en deze veel extra machines, voertuigen e.d. nodig had.

Zoals deze cijfers aangeven, is de metaalindustrie het meest betrokken bij de militaire productie. In deze bedrijfssector ontvangt een 35-tal bedrijven regelmatig binnen- en buitenlandse militaire orders van zodanige omvang, dat deze bedrijven geacht kunnen worden in ruime mate voor de militaire productie te zijn ingeschakeld.

De investeringen, speciaal voor de uitvoering van *militaire* orders, geven van 1948 t/m 1952 het volgende beeld:

	machines	gebouwen	totaal
1948	7.786	4.463	12.249
1949	9.895	10.302	20.197
1950	13.065	15.195	28.260
1951	28.159	15.916	44.075
1952	39.435	21.860	61.295
	98.340	67.736	166.076

Duidelijk is hieruit te concluderen, dat de investeringen t.b.v. de militaire productie sedert 1948 een oplopende lijn vertonen, welke over 5 jaren een gemiddelde van 5,5 % aanwijst en in 1952 het vijfvoudige bedraagt van 1948. Deze oplopende tendens is verklaarbaar, omdat ook de militaire departementen en speciaal Oorlog, een aanloopperiode hebben moeten doormaken met betrekking tot het plaatsen van feitelijke bestellingen. Zij rechtvaardigt de con-

clusie, dat de Nederlandse industrie in langzaam oplopend tempo werd ingeschakeld, doch niet tot zodanige hoogte, dat een bijzonder zware wissel op het industriële apparaat werd getrokken.

De productie van militaire goederen tegenover de totale industriële bedrijvigheid

Van de materiële begrotingen van Oorlog en Marine 1952 (ad f 1033 mln) werd een bedrag van f 845 mln bestemd voor aankopen in Nederland. Hoewel dit bedrag niet geheel in bestellingen werd omgezet, blijkt uit de door het Ministerie van Oorlog en van Marine verstrekte realisatiecijfers over 1951 t/m 1953 dat wij niet ver van de werkelijkheid af zijn, indien wij het bedrag van f 845 mln aanvaarden als een gemiddelde waarde van de per jaar bij de Nederlandse industrie geplaatste militaire orders.

Een vergelijking tussen de industriële bedrijvigheid op het terrein der militaire orders en de totale industriële bedrijvigheid in Nederland, geeft het volgende beeld:

	In Nederland geplaatste orders op basis begr. 1952	buitenlandse orders in Nederland	total	totale ind. bedrijvigheid	mil. prod. in % van totaal
Metaalindustrie *)	507	75	582	5250	11,1
Bouwnijverheid	203	11	214	2544	8,4
Textiel	42	16	58	2271	2,6
Chemische	34	—	34	2320	1,5
Rubberverwerkende	17	—	17	601	2,8
Voedingsmiddelen	34	83	117	6772	1,7
Overige ind.	8	—	8	—	—
	845	185	1030	19758	5,2

Ook hieruit blijkt, dat de metaal-industrie en de bouwnijverheid verreweg het meest bij de militaire productie zijn betrokken, terwijl een vergelijking van de totaalcijfers uitwijst, dat de industriële bedrijvigheid van de militaire productie slechts 5,2 % heeft bedragen van de totale industriële bedrijvigheid.

Werkgelegenheid

Ervan uitgaande, dat Nederlandse en buitenlandse militaire orders een militair industriële bedrijvigheid vertegenwoordigen ter waarde van 1,03 mld per jaar, mag worden aangenomen, dat $\pm 1/3$ hiervan = 343 mln aan lonen en sociale lasten moet worden betaald. Het gemiddelde loon + sociale lasten bedraagt in Nederland f 4000 per man per jaar, zodat de militair industriële bedrijvigheid in Nederland een werkgelegenheid vertegenwoordigt voor 84.000 arbeiders per jaar. Deze zijn als volgt te verdelen: In de voor de militaire sector werkende industrieën waren in 1952 gemiddeld 64.000 arbeiders werkzaam, terwijl in handel, transport e.d. nog ± 12.500 arbeiders ten behoeve van militaire orders werkzaam waren. De overigen (7500) moeten worden gezocht in de nauw bij de militaire productie betrokken neven-bedrijven.

*) Metaalverwerkende, scheepsbouw, vliegtuigbouw, electronica, electrotechniek, munitie, optische, fijn-mechanische industrie, transportmiddelen.

Een onderuitputting der begroting tot een bedrag van 100 mln gulden betekent, dat 85 % hiervan = 85 mln minder aan orders in het Nederlandse bedrijfsleven terecht komt, waardoor een werkgelegenheid van $85 \text{ mln} = \frac{3 \times 4000}{3 \times 4000}$

7.000 manjaren wordt gemist.

Import

Een belangrijk deel van de activiteit der militaire voorzieningen komt ten goede aan de sector van de import.

Allereerst wordt $\pm 10\%$ van de materiële aanschaffingen bij Nederlandse importeurs geplaatst. Uitgaande van een begrotingsbedrag van 845 mln voor binnenlandse aanschaffingen komt hiervan een bedrag van ± 85 mln direct ten faveure van de importhandel.

Van veel groter belang zijn echter de importen van grondstoffen en half-fabrikaten, nodig voor de productie van militaire goederen. Op basis van de begroting zouden de aanschaffingen binnenland (845 mln — 85 mln = 760 mln) vermeerderd moeten worden met ± 225 mln voor orders welke door het buitenland in Nederland zijn geplaatst. In totaal een bedrijvigheid ter waarde van $f 760 \text{ mln} + f 225 \text{ mln} = f 985 \text{ mln}$. Ruw berekend is $\frac{1}{3}$ deel hiervan nodig voor aanschaffingen van grondstoffen, halfabrikaten in het buitenland, zijnde $\pm f 330 \text{ mln}$.

Het behoeft geen betoog, dat dit bedrag voor de Nederlandse importhandel niet onbelangrijk is.

V. MILITAIRE PRODUCTIEMOGELIJKHEDEN IN NEDERLAND

De Nederlandse industrie is van huis uit weinig ingesteld op de productie op grote schaal van oorlogsmaterieel.

De civiele markt is steeds het hoofdobject geweest van de Nederlandse industrie; productie van militaire goederen was meestal bijzaak; zij was slechts gericht op de (beperkte) directe Nederlandse militaire behoefte. De export-gedachte speelde daarbij nagenoeg geen rol.

Wij vinden dan ook in Nederland weinig bedrijven, die zich *uitsluitend* bezig houden met de productie van specifiek militair materieel.

Sommige sectoren van de Nederlandse industrie lenen zich bij uitstek tot het bedrijven van militaire productie; daar ontstaat als het ware van zelf uit en naast de civiele productie een productie van militaire artikelen. Wij zullen deze groepen aan een korte beschouwing onderwerpen.

1. De Scheepsbouw

Dit van ouds bekende industriële apparaat neemt in belangrijke mate deel aan de bouw van maritieme vaartuigen.

Practisch het gehele vlootplan is of wordt door de Nederlandse scheepsbouwindustrie uitgevoerd, zowel wat de grote vaartuigen en onderzeeërs betreft, als wat de mijnenvegers en kleine schepen aangaat. Grote en kleine werven door het gehele land verspreid zijn hierbij betrokken. Een vlootplan ter waarde van 900 mln + een OSP-order op 23 mijnenvegers en 5 escorte-vaartuigen, ter waarde van $f 110 \text{ mln}$ liggen hier aan ten grondslag.

Bij de uitvoering van deze marine-programma's zijn betrokken:
 de zuivere scheepsbouw (+ wapenbouw)
 de werktuig (machine)-bouw
 de electrotechniek
 de elektronische scheepsapparatuur
 de bouw van accessoire motoren en machines
 de productie van schepsschroeven
 de productie van optische en fijn-mechanische instrumenten
 en vele andere bedrijven, ten behoeve van afbouw, inrichting en uitrusting.

2. *De elektronische industrie*

Deze industrie bestrijkt het gehele terrein van de elektronische en communicatie-techniek.

Radiomaterieel voor strijdmiddelen te land, ter zee en in de lucht
 Radarmaterieel voor diverse doeleinden
 Telefoonmaterieel
 Draaggolftelefoniematerieel
 Vuurleidingsapparatuur voor zware en lichte Luu
 Infrarood
 Nabijheidsbuizen.

3. *Voertuigenindustrie*

Militaire voertuigen, zoals
 artillerietrekker 6 × 6
 wapendrager 4 × 4
 trucks 6 × 6
 jeep 4 × 4
 refuelling trailer

Hoewel hier dus enkele typen van militaire motorvoertuigen worden geproduceerd, zijn deze alle nog nauw verwant aan het civiele voertuig. Een productie van specifiek militaire voertuigen: rupsbandvoertuigen, tanks e.d. bestaat in Nederland niet.

4. *Munitie-industrie*

Verschillende bedrijven en nevenbedrijven houden zich hiermede bezig. In Nederland worden munitiesoorten geproduceerd tot 155 mm, practisch alle bewerkingen, persen van granaatlichamen, fabriceren van hulzen, produceren van buizen, fabriceren van explosieven en voortdrijvende stoffen en het laboreren geschieden in Nederland. Er is een moderne outillage beschikbaar en een niet onaanzienlijke capaciteit.

De productie is op gang, doch gedeeltelijk nog in de periode van aanloop.

Munitie is een van de artikelen, welke voor export in aanmerking komen, omdat daaraan grote behoefte bestaat.

In Nederland zou de productie van de metalen delen zeker nog zijn op te voeren, doch moeilijker schijnt het de laboreercapaciteit te vergroten.

5. *Wapenindustrie*

Wapenen worden tot nu toe in Nederland *niet* gemaakt. Wel zijn enkele

bedrijven ingericht tot het produceren of bewerken van zekere onderdelen van wapenen, doch tot het produceren van een compleet wapen is het nog niet gekomen.

Mogelijkheden om tot de productie van wapenen te komen zijn zeker aanwezig; sommige hiervan staan op het punt gerealiseerd te worden. Wij noemen:

- 20 mm
- 30 mm
- 40 mm
- 90 mm
- 12 cm
- 15 cm

7. *Vliegtuigindustrie*

Op het terrein der lesvliegtuigen is de Nederlandse vliegtuigindustrie met eigen typen in de markt:

S.11 en S.12 éénmotorige primaire twee-persoons trainer

S.13 2-motorige universele crew-trainer

S.14 1-motorige Jet-trainer.

Ontwikkelingsopdrachten worden gegeven door het Nederlandse Instituut voor Vliegtuigontwikkeling.

Op het terrein der jachtvliegtuigen produceert Nederland in licentie.

Er is ruime capaciteit voor revisie en reparatie.

8. Verder moeten worden genoemd als industrieën, welke voor de militaire productie van belang zijn:

de optische industrie

de industrie voor medische en chirurgische apparaten

de industrie voor materieel voor wegen- en bruggenbouw

de bouwnijverheid

en tal van productiebedrijven in de sector der Quartermastergoods.

VI. BINNEN- EN BUITENLANDSE MARKT VOOR MILITAIRE PRODUCTEN

Binnenlandse markt

Hoewel de waarde van de militaire orders tegenover de totale waarde van de industriële bedrijvigheid in Nederland nog gering is, is het terrein waarop het Nederlandse bedrijfsleven deel heeft in de behoeftevoorziening van de Nederlandse strijdkrachten niettemin zeer uitgebreid. Niet alleen zijn de industrie en de importhandel hierbij betrokken, doch ook zijn tal van bedrijven ingeschakeld ten behoeve van onderhoud, kazernebouw, reparatie, leverantie van voedingsmiddelen etc. Dit grote aantal leveranciers vindt echter een zeer gering aantal klanten op de binnenlandse markt, nl. Land-, Lucht- en Zee-macht, waarbij voor sommige artikelen deze drie klanten de koppen bij elkaar hebben gestoken en slechts als één koper op de markt zijn. De omvang van de markt laat zich uit de begroting bepalen. Zij bedraagt op het huidige begrotingsplafond ongeveer 8 à 900 mln, eventueel nog verhoogd met tegenwaardefondsen, welk bedrag echter in betrekkelijk weinig grote en veel kleine posten uiteenvalt.

Hoewel dit een belangrijk bedrag is, hoort men in de industriële wereld

vaak de klacht, dat men zo weinig merkt van militaire orders. Tengevolge van het eigenaardige karakter van de binnenlandse militaire markt, wordt een gedeelte van de orderportefeuille op weinig spectaculaire wijze gerealiseerd. Zo merkt men weinig van de bedragen, welke aan onderhoud, reparatie, aankoop en huur van gronden, kantoor- en schrijfbehoeften, photo- en onderwijsmaterieel worden gependend. Bovendien is de realisatie van de materiële posten niet altijd eenvoudig, zodat een zekere achterstand in de realisatie bestaat.

De grotere orders, dat zijn die welke inderdaad spectaculair zijn, vallen veelal door hun aard in een beperkt aantal sectoren van het bedrijfsleven en zelfs binnen deze sectoren nog in een beperkt aantal industrieën.

Ten aanzien van de vele sub-contractanten, die mede betrokken zijn bij de uitvoering van militaire orders, staat vast, dat velen hunner niet weten dat zij onderdelen maken welke een militaire bestemming hebben. Deze ondernemers weten dus ook niet dat zij aan de militaire productie deelnemen.

De totale orderportefeuille van rechtstreeks bij industriële ondernemingen geplaatste binnen- en buitenlandse militaire orders heeft in 1952 bedragen:

orders door de Nederlandse strijdkrachten bij de Nederlandse industrie geplaatst	760 mln
orders door buitenlandse strijdkrachten bij de Nederlandse industrie geplaatst	285 mln
totaal:	1045 mln

In 1953:

orders door de Nederlandse strijdkrachten bij de Nederlandse industrie geplaatst	848 mln
orders door buitenlandse strijdkrachten bij de Nederlandse industrie geplaatst	217 mln
totaal:	1065 mln

Beziet men dit beeld tegen de achtergrond van de totale industriële activiteit in Nederland (ad rond 20 mld gulden), dan kan men niet zeggen, dat de (hoge) Nederlandse defensiebegroting heeft geleid tot een zware bezetting van de Nederlandse industrie met militaire orders. Nog minder zou men kunnen stellen, dat een belangrijk deel van het productievermogen van de Nederlandse industrie werd ingezet voor de militaire opbouw. Dat zulks niet het geval was is o.m. een gevolg van het feit, dat een zeer groot deel van de materiële uitrusting onzer in opbouw zijnde strijdkrachten als cadeau van de Amerikaanse Regering wordt ontvangen. Voor dat gedeelte van de materieelvoorziening zijn dus op de *Nederlandse* defensiebegroting geen fondsen uitgetrokken voor aanschaffing. In dit gedeelte is derhalve geen militaire markt. En juist in dat als cadeau uit Amerika ontvangen materieel liggen de voor de Nederlandse industrie meest passende en aanlokkelijke leveringsmogelijkheden. Zo kon het dus voorkomen dat een onzer best geoutilleerde industrieën, van internationale betekenis, met name de elektronische industrie, slechts voor een klein gedeelte is ingeschakeld voor de Nederlandse strijdkrachten. In de huidige Nederlandse behoefte aan militaire goederen zit derhalve, zolang de Amerikaanse hulp blijft voortgaan, een niet onbelangrijke, doch beperkte markt.

Er is echter ten aanzien van de markt voor militaire goederen nog een ander aspect, dat voor het Nederlandse bedrijfsleven nieuw is. Immers, voor 1940 beperkte de deelname van het Nederlandse bedrijfsleven aan militaire productie zich tot de behoeftevoorziening van de Nederlandse strijdkrachten. Veel verder ging — enkele bedrijven uitgezonderd — de belangstelling niet. Dit aspect nu is bezig zich te wijzigen. Daar is in de eerste plaats de militaire samenwerking in NAVO-verband, waar de gezamenlijke behoefte der NAVO-landen wordt geconfronteerd met de gezamenlijke productiecapaciteit. Hoewel een gezamenlijk budget tot het doen van bestellingen slechts in het kader der NAVO-infrastructuur aanwezig is, en dus een gezamenlijk uit te voeren productieplan slechts voor infrastructuurprojecten en nog niet voor andere goederen werkelijkheid werd, betekent dit dat reeds een veel ruimer afzetgebied dan het nationale werd verkend. Zo kan uit deze gezamenlijke NAVO-studies worden afgeleid, voor welke sectoren van het bedrijfsleven een groot internationaal afzetgebied aanwezig is tegenover een geringe productiecapaciteit.

In NAVO-verband heeft dus eigenlijk reeds een uitgebreide studie op het gebied van de internationale behoeftevoorzieningsmogelijkheden plaats gehad, welke men een gedeeltelijke marktverkenning zou kunnen noemen.

Ook voor de Nederlandse industrie liggen hier reële mogelijkheden, mits zij te voorschijn komt met zodanige kwaliteit, levertijd en prijs, dat zij op de internationale markt met haar concurrenten kan wedijveren.

Denkt men aan de EDG, dan wordt de figuur zelfs zo, dat een specifiek Nederlands afzetgebied voor militaire goederen nauwelijks meer bestaat. Daarentegen staat dan voor de Nederlandse industrie de mededinging open naar een veel groter afzetgebied, nl. dat der zes bij de EDG aangesloten landen. Aangezien hier echter ook een grote concurrentie is te verwachten, spelen de factoren kwaliteit, levertijd en prijs een veel belangrijker en beslissender rol dan op de nationale markt. Van industrieel standpunt bezien is het derhalve van het grootste belang niet alleen de markt van de binnenlandse militaire behoefte te observeren, doch ook die van de EDG- en de NAVO-landen en zelfs die van landen buiten dit blok.

Het is een bekend feit, dat de militaire goederenmarkt zeer moeilijk is te exploreren. Tal van tegenstrijdige belangen maken het voor de betrokken militaire instanties moeilijk om beslissingen te nemen omtrent type, specificaties en bijzondere eisen, waarbij de voortdurende en snelle ontwikkeling van nieuwe types en nieuwe technieken een belangrijke moeilijkheid vormt. Voor de militaire producent is het derhalve nog veel moeilijker te bepalen in welke richting zijn activiteit moet gaan.

De militaire goederenmarkt is bovendien een zeer wisselvallige, die om politieke redenen snel tot een hausse kan stijgen en om dezelfde redenen weer even snel tot een baisse ineen zakt.

Buitenlandse markt

Anders dan vóór 1940 het geval was staat thans voor de Nederlandse industrie ook de internationale markt open, in het bijzonder die van de NAVO- en EDG-landen. Zelfs zou men de positie van Nederland zo kunnen stellen, dat het zich in NAVO en EDG een zekere plaats op het gebied der militaire productie moet verwerven, wil het niet geheel worden uitgeschakeld.

Ik geloof dat dit voor de Nederlandse industrie een geheel nieuw terrein is, waarop zij haar plaats nog moet veroveren.

VII. BEVORDERING VAN DE MILITAIRE PRODUCTIE

Allercest dient de vraag te worden gesteld of bevordering van de productie van militaire goederen in Nederland gewenst, mogelijk of wellicht zelfs noodzakelijk is.

Bij de beschouwing van deze vraag gaan wij uit van de volgende praemissen.

- a. Nederland moet — als zelfstandige soevereine Staat — een zekere strijdmacht op de been brengen en houden.
- b. Nederland heeft in NAVO-verband zekere militaire verplichtingen op zich genomen en zal deze moeten nakomen.
- c. Nederland is voornemens toe te treden tot de EDG en neemt daarmee op zich een zekere militaire bijdrage te leveren in deze defensiegemeenschap en voorts financieel en industrieel mede te werken aan de instandhouding van de EDG-strijdkrachten.
- d. De politieke spanning onder de druk waarvan via NAVO (en EDG) een snelle herbewapening van West-Europa werd nagestreefd, lijkt nog onverminderd te bestaan. Naar het zich laat aanzien zal zij ook gedurende de eerstvolgende jaren niet verminderen en zal in de NAVO het streven merkbaar blijven de militaire sterkte en paraatheid van de NAVO-troepen op peil te houden, c.q. te verhogen.
- e. Er zijn duidelijke aanwijzingen, dat het Amerikaanse congres naar een geleidelijke vermindering van de militaire hulp streeft. Men kan niet verwachten dat de militaire hulp van Amerika eeuwigdurend is.

Bezien wij de hierboven gestelde praemissen in onderling verband, dan is het duidelijk, dat de opbouw van het tot en met 1954 geplande NAVO-defensie-apparaat, waarvan ook Nederland een deel opbouwt, in 1954 en 1955 geleidelijk zal worden voltooid. Waarschijnlijk zal het streven blijven bestaan de Westerse defensie op het dan bereikte niveau te houden of dit niveau kwantitatief en kwalitatief te verhogen. De door Amerika toegezegde militaire hulp in de vorm van militaire eindproducten zal in het kader van het thans in gang zijnde 4-jarenplan worden voltooid, zodat na het beëindigen hiervan door de West-Europese landen wordt beschikt over een grote hoeveelheid technisch hoogwaardig, kostbaar, militair materieel, waarvan het grootste gedeelte van Amerikaanse origine is.

Evenals de andere West-Europese landen zal Nederland binnen zeer afzienbare tijd voor de vraag komen te staan op welke wijze het dit dure materieel — op eigen kracht — in „running condition” en in militair-technisch opzicht „up to date” zal houden. Daarbij staan twee wegen open:

- a. Nederland koopt tegen buitenlandse valuta — hoofdzakelijk tegen dollars — de nodige onderdelen, vernieuwing en aanvulling.
- b. Nederland zorgt tegen die tijd een industrie te bezitten, die in staat is militaire goederen en onderdelen daarvoor te produceren. Dit laatste zou eigenlijk niets meer betekenen dan dat Nederland — zoals bij de opbouw van modern uitgeruste strijdkrachten noodzakelijk is — naast het militaire apparaat ook het daarbij behorende militair-industriële apparaat opbouwt.

Persoonlijk ben ik een zeer groot voorstander van de onder b. genoemde methode, die ik als een integrerend onderdeel van de militaire opbouw beschouw. Ik denk hierbij naast militaire overwegingen ook aan het economische aspect.

Met het doen van een keuze tussen beide oplossingen kan men echter niet wachten tot de Amerikaanse schenkingen zijn opgehouden. Zij moet 2 à 3 jaar voor dat tijdstip worden gedaan, omdat de industrie een lange periode nodig heeft alvorens zij tot de aflevering van de gewenste goederen kan overgaan. Er van uit gaande, dat de Amerikaanse militaire hulp medio 1957 een ander karakter zal krijgen, is het van belang, dat men zich in Nederland reeds thans bezint op het materiële beleid voor 1957 en volgende jaren.

Met een gerust hart durf ik hier te verklaren, dat de Nederlandse industrie op militair gebied tot heel wat meer in staat is dan thans van haar wordt gevraagd. Zij is ook bereid zich in die richting te ontwikkelen, mits de voorwaarden aanwezig zijn, c.q. worden geschapen, waarbij de productie van militaire goederen ook uit bedrijfs-economisch oogpunt verantwoord is.

Op grond van de hierboven gegeven beschouwingen lijkt de conclusie gerechtvaardigd, dat de bevordering van de productie van militaire goederen uit welbegrepen landsbelang noodzakelijk is. Zij is echter ook om andere redenen gewenst.

Wil Nederland in EDG-verband niet alleen aan zijn verplichtingen voldoen — en dus een militair-industriële bijdrage leveren — maar bovendien een zo groot mogelijk aandeel verwerven in de orders, welke boven het in de 85 %-regeling verzekerde deel der Nederlandse bijdrage kunnen worden verkregen, wil Nederland — en dit is van zeer veel belang — orders verwerven in de industrie-sectoren, welke zich daartoe van huis uit het beste lenen, dan moet Nederland (de Nederlandse industrie) militaire producten kunnen aanbieden, welke in kwaliteit, levertijd en prijs een vergelijking met die van andere landen glansrijk kunnen doorstaan. Dat kan alleen indien de Nederlandse industrie de kinderziekten van deze voor haar veelal nieuwe producties achter de rug heeft en uit lopende productie kan leveren, kortom indien zij met goede militaire producten op de markt is.

Daarvoor is echter nodig: ontwikkeling, vervaardiging van prototypen, opzet productie en aanloop, waarmede veel tijd en kosten zijn gemoeid en waaraan grote risico's zijn verbonden.

Ook in NAVO-verband dient de positie van de Nederlandse industrie te worden versterkt. Steeds meer streeft de NAVO naar de totstandkoming van geïntegreerde productieprogramma's, die voorlopig nog slechts als reële achtergrond hebben de bijdrage van Amerika in offshore orders. Het verkrijgen van deze dollar-inbrengende orders is voor Nederland van groot belang, zodat ook uit dien hoofde bevordering van de militaire productie in Nederland gerechtvaardigd lijkt.

* * *

Gaan wij na wat op dit ogenblik gebeurt om de militaire productie te bevorderen.

Bij het Ministerie van Economische Zaken is sedert Januari 1951 een Commissariaat voor de Militaire Productie opgericht, dat fungeert als een soort informatiebron tussen de Nederlandse industrie en de binnen- en buitenlandse militaire aankoopinstanties.

Eenzijds tracht het C.M.P. een inzicht te krijgen omtrent de behoefte aan militaire goederen in binnen- en buitenland, van welke behoefte zij het bedrijfsleven in kennis stelt, anderzijds tracht het C.M.P. bij de binnen- en buitenlandse militaire aankoopinstanties belangstelling te wekken voor productiemogelijkheden in Nederland. Het Commissariaat wijst aan de industrie de weg om de juiste militaire instantie te vinden met wie zij moet onderhandelen over de verkrijging van militaire orders, terwijl de aankoopinstanties op de hoogte worden gebracht van de in Nederland aanwezige potentiële leveranciers en van de producten, welke zij leveren. Zij vergemakkelijkt de industrie de eerste stappen op de weg der actieve acquisitie. Ook andere regeringsinstanties doen pogingen om binnen- en buitenlandse orders te verwerven, doch het is geen *actieve* bevordering van militaire producties.

Actieve bevordering van de militaire productie kan, zoals de situatie thans is, slechts worden gepleegd door de Ministeries van Oorlog en Marine, door het geven van ontwikkelingsopdrachten en van initiële orders. Met de laatste worden bedoeld orders, welke de industrie in staat moeten stellen na de ontwikkeling (eventueel van een of meer prototypen) een productielijn op te zetten en daardoor de kinderziekten van de eerste serie te overwinnen. Dit is de z.g. aanlooperperiode, gedurende welke de productie nog moet worden bijgeschaafd. Ontwikkeling en aanloop kosten geld en dikwijls (speciaal in de sector der specifiek militaire goederen) veel geld. Het spreekt wel van zelf, dat de verantwoordelijke militaire instanties zo zuinig mogelijk moeten omspringen met de toch al krap toegemeten budgetaire fondsen en dat zij derhalve slechts dan bereid zijn extra fondsen voor ontwikkeling en aanloop van een productie beschikbaar te stellen, indien klemmende militaire motieven aanwezig zijn om dergelijke producties in Nederland op te zetten. Nog minder zijn deze Ministeries daartoe bereid, wanneer het gaat om goederen, welke onder vigueur van de Mutual Security Act als end-item-hulp van Amerika gratis worden ontvangen.

Wanneer echter aan de gedachte tot het opzetten van de productie van militaire goederen motieven ten grondslag liggen, welke voornamelijk op economisch terrein liggen, zoals verruiming werkgelegenheid, vergroting export, verkrijging van dollarwinst, versterking van de industriële positie van Nederland in NAVO en EDG en soortgelijke overwegingen, dan ligt het uiteraard niet op de weg van het Ministerie van Oorlog of Marine als voorvechter van deze economische belangen op te treden. Nog minder zijn de fondsen van de oorlogsbegroting bestemd voor bevordering van werkgelegenheid, export e.d.

In de afgelopen periode zijn de Ministeries van Oorlog en Marine meermalen bereid geweest ook in gevallen, waarin het economisch belang meer aanwijsbaar was dan het militaire, om hogere prijzen te betalen voor een Nederlands product dan elders (buitenlands) waren te bedingen, doch het spreekt wel vanzelf, dat op deze wijze voortgaande de oorlogsbegroting zou worden gebruikt voor doeleinden, waarvoor zij niet bestemd is. Aangezien nu noch de begroting van Economische Zaken, noch die van Financiën middelen bevat waarmede men de hiervoor geschetste moeilijkheden zou kunnen opvangen, kan van een reële bevordering van de militaire productie geen sprake zijn. De resultaten van deze werkwijze demonstrenen zich in de geringe omvang, welke de militaire productie in Nederland tot nu toe heeft, en in het geringe aantal offshore orders dat Nederland heeft verworven.

VIII. COÖRDINATIE MILITAIR-ECONOMISCH-FINANCIËLE BELANGEN

Zoals reeds eerder gezegd is de defensie-inspanning om redenen van politieke en militaire aard noodzakelijk. Zij zal — de ondervinding heeft dat geleerd — altijd nodig zijn, al kan de omvang der inspanning groter of kleiner zijn.

De materiële uitrusting van een moderne strijdmacht is van zodanige omvang, van zodanig technisch ingewikkelde constructie en zo kostbaar, dat de opstelling van een behoefteprogramma, een aanschaffings- en een productieprogramma, binnen het kader van de toegestane begroting een zeer gecompliceerd vraagstuk is waarbij *altijd* militaire, economische en financiële landsbelangen een rol spelen.

Militair — omdat het de voorzieningslogistiek der strijdkrachten betreft.

Economisch — omdat de in een aanschaffings- en productieprogramma van 800 à 900 mln gelegen economisch gunstige factoren ten favore van 's Lands economie moeten worden aangewend.

Financieel — omdat budgetaire grenzen de aanschaffingsmogelijkheden beperken en omdat het Rijk in vele gevallen zal moeten bijspringen ter financiering van bepaalde producties.

Welk van deze belangen praevaleert hangt af van de omstandigheden waarin het land verkeert. In oorlogstijd zullen als regel de militaire belangen praevaleren. De economie en ook de financiën passen zich daarbij aan. Toch dienen — zelfs onder die omstandigheden — militaire leiders er zich van bewust te zijn dat het terugdrukken van het economisch peil van het achterland beneden zekere minimum grenzen de ineenstorting van het militaire front ten gevolge heeft. Het is voor de oorlogvoering van groot belang dat het economische leven in het achterland en speciaal het industriële apparaat zodanig kunnen blijven werken, dat zij de onmisbare steun aan de strijdkrachten kunnen blijven geven.

In vreedestijd zullen de militaire belangen niet altijd praevaleren. Zij zullen worden aangepast aan de financiële mogelijkheden, terwijl ook aan de economische belangen volle aandacht dient te worden besteed.

De periode van opbouw, waarin wij thans verkeren, vormt een tussenphase tussen oorlog en vrede. Zijn internationale spanningen aanwijsbaar (zoals thans het geval is) dan klemt de militaire noodzaak en het tempo van opbouw meer, dan wanneer deze spanningen niet of niet duidelijk aanwijsbaar zijn. In het algemeen kan men zeggen, dat in de opbouwperiode aan de militaire belangen alle aandacht moet worden geschonken. Dat zij in deze periode altijd praevaleren kan niet worden gesteld, aangezien zeker financiële overwegingen kunnen leiden tot militair ongewenste temporisatie, terwijl ook aan de economische belangen in deze periode ruime aandacht kan en moet worden besteed. Zo is het behoud van een economisch en sociaal hoog peil der bevolking een in de „koude oorlog” zeer belangrijk en onmisbaar anti-communistisch strijdmiddel. Daarom dienen in deze periode de militaire, economische en financiële belangen zorgvuldig te worden afgewogen en door een goede coördinatie het juiste militair verantwoorde en financieel-economisch toelaatbare compromis te worden gevonden.

Om dit doel te kunnen bereiken is een intensief en goed geleid samenspel nodig tussen de militaire departementen, Economische Zaken, Financiën en

de industrie, waarbij de militaire functionarissen oog en begrip moeten hebben voor de financieel-economische landsbelangen en de civiele functionarissen oog en begrip moeten hebben voor de militaire belangen. Hierbij moet vooral niet worden gevochten voor het militaire, het economische of het financiële belang, doch moet de behartiging van het landsbelang het leidende beginsel zijn.

In het kader dezer voordracht, die als titel heeft „de Nederlandse industrie en de defensie-inspanning” zou ik iets dieper willen ingaan op de coördinatie der militaire en economische belangen. Immers, die economische belangen, waarover wij hier praten, betreffen hoofdzakelijk de belangen van de Nederlandse industrie, omdat zij rechtstreeks bij de productie der militaire goederen is betrokken. Wij betoogden reeds eerder dat inschakeling van de Nederlandse industrie om verschillende redenen een militair, economisch, financieel, *dus een landsbelang* is. Maar indien het een landsbelang is dat de Nederlandse industrie wordt ingeschakeld, dan dienen ook de voorwaarden te worden geschapen welke het de Nederlandse industrie mogelijk maken om aan de productie van militaire goederen deel te nemen.

Die voorwaarden zijn:

- a. duidelijke en tijdige formulering van de tactische eisen en technische specificaties; waaraan het te produceren artikel moet voldoen.
- b. een redelijke termijn voor ontwikkeling van een militair product en voor de bouw van (een) prototype(s).
- c. een redelijke aanlooperperiode gedurende welke zekere kinderzickten in de productie moeten worden overwonnen.
- d. orders van zodanige omvang, dat de afschrijvingen op het bestaande productie-apparaat kunnen worden verdiend, terwijl eventueel nieuwe investeringen volledig moeten kunnen worden afgeschreven.
- e. een zodanige betaling en financiering, dat ontwikkelings- en aanloopkosten en een redelijke vergoeding voor investeringen daaruit kunnen worden betaald en bovendien een redelijke winst overblijft.

Voorts is het voor de Nederlandse industrie — en dus voor de economie van Nederland — van uitermate groot belang, dat de inschakeling van de Nederlandse industrie bij de militaire productie in Nederland tevens gericht is op de thans door internationaal overleg aanwezige gezamenlijke markt voor militaire goederen.

Niet alleen bij de planning, maar ook bij de uitvoering dienen economische, industriële en financiële belangen in acht te worden genomen, wil men tot een verantwoorde inschakeling van de Nederlandse industrie komen. Een tijdige, juiste coördinatie van deze belangen, alsmede een juiste afweging van deze belangen tegen elkaar, is dan ook van het hoogste belang. Doch daarmee is de coördinatie niet voltooid. Rekening dient ook te worden gehouden met hetgeen in NAVO en EDG-verband gaande is, alsmede met de exportmogelijkheden voor het Nederlandse militaire product ook naar niet-NAVO-landen.

Mijnheer de Voorzitter,

De tijd dwingt mij mijn inleiding te beëindigen.

Ik ben mij ervan bewust, dat de vraagstukken, welke het verband tussen de defensie-inspanning en de Nederlandse industrie beheersen, in mijn betoog geen uitputtende behandeling konden vinden.

Ik hoop echter — en het auditorium waarvoor ik de eer had mijn gedachten te mogen ontvouwen rechtvaardigt deze hoop — dat mijn inleiding er toe zal hebben bijgedragen mijn toehoorders ervan te overtuigen dat

1. er militaire, economisch-financiële en politieke redenen aanwezig zijn, welke het streven naar de verdere uitbouw van het Nederlandse militaire productie-apparaat rechtvaardigen;
2. de Nederlandse industrie in staat en bereid is meer productiecapaciteit te bestemmen voor nationale en internationale defensiedoeleinden, mits voorwaarden aanwezig zijn, welke de industrie in staat stellen op economisch verantwoorde wijze aan deze productie deel te nemen;
3. de helpende hand van de Regering daarbij nuttig zal kunnen zijn;
4. bij de materieelvoorziening van de in opbouw zijnde strijdkrachten — vooral wanneer die opbouw plaats heeft in samenwerking met een aantal andere landen — militaire, financiële, politieke en economische belangen zodanig met elkaar zijn verweven dat de materieel-politiek er een moet zijn op lange termijn, welke door het zoeken naar een verantwoord belangencompromis, de voor den lande meest gunstige oplossing belooft.

Ik dank U voor de mij geschonken aandacht.

- De *Voorzitter*:

Ik dank de Generaal de Bie voor zijn voordracht en heb van hem vernomen, dat hij zich bereid heeft verklaard tot het beantwoorden van eventuele vragen.

Alvorens over te gaan tot het houden van een pauze, wil ik eerst nog even de aandacht vestigen op de mededeling, welke onder op het convocatiebiljet staat gedrukt. In het bestuur van de Vereniging is door het vertrek van de Commandeur Bos een vacature ontstaan. In zijn plaats is door het bestuur voorgesteld de opvolger van de Commandeur Bos als plv. Chef Marinestaf, n.l. de Commandeur Brouwer.

Ik verzoek de leden van de Vereniging, indien men iemand anders wil voorstellen, dit in de pauze op te geven.

Dan verzoek ik degenen, die in debat wenschen te treden over het onderwerp van hedenavond, zich op te geven bij de secretaris.

Wij zullen thans een pauze houden van 15 minuten.

De *Voorzitter*:

Voordat we thans overgaan tot het debat, waarvoor zich de volgende heren hebben opgegeven: Admiraal Pinke, dhr Gelderblom, Generaal Roclofsen, dhr Van Goethem, Kapitein Van der Laan, dhr Duyverman en Generaal Brethouwer, deel ik mede, dat de Commandeur Brouwer bij acclamatie is gekozen als lid van het bestuur.

Ik wens de Commandeur Brouwer geluk met zijn verkiezing en verzoek hem thans aan de bestuurstafel plaats te nemen.

Dan geef ik het woord eerst aan de Admiraal Pinke.

Vice-Admiraal b.d. A. S. Pinke:

Mijnheer de Voorzitter,

1. Hoewel inleider in zijn betoog de research heeft genoemd, heeft hij hieraan weinig aandacht besteed. Toch is deze voor de industrialisatie van het

grootste belang. Wij leven als het ware in een tijd van technische revolutie, vooral op elektronisch en chemisch gebied (kernenergie buiten beschouwing gelaten).

Wil onze militaire industrie een kans hebben, dan moeten kwaliteitsproducten worden geleverd en daarvoor is research nodig. Zonder deze zullen wij er niet in slagen hoogwaardige producten te leveren, behalve misschien in sommige takken als textiel.

Gelukkig beschikken wij over een goed research-apparaat, alleen niet groot genoeg, maar wel effectief, steunende op de Nederlandse wetenschap.

Bij het probleem tot ontwikkeling der militaire productie moet de Nederlandse wetenschap, naast de militaire, economische, financiële en industriële instanties worden ingeschakeld.

2. Spreker vraagt inlichtingen over art. 107 EDG-verdrag, waar een opsomming van soorten wapenen wordt gegeven, welke onder contrôle van het Hoge Commissariaat vallen. Hieronder staan elektronische wapenen niet vermeld. Heeft dit niet vermelden invloed op de mogelijkheid van afzet van elektronische producten naar de andere EDG-landen?
3. Het schijnt, dat een van de Russische Korea-ervaringen geweest is, dat het materieel dat ter beschikking van de Noordelijken stond, slecht bruikbaar was door gebrek aan technisch personeel. Wil de Nederlandse strijdmacht het materieel goed kunnen gebruiken, dan moet zorg worden gedragen dat over voldoende technisch personeel voor de instandhouding, zowel in vreedstijd als in de oorlog, wordt beschikt.

De Heer Ir A. J. Gelderblom, 'Secr. N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken:

Mijnheer de Voorzitter, Excellenties, Mijne Heren,

Doordat de geachte inleider mij voorinzage heeft verstrekt van zijn lezing, heb ik het voorrecht gehad deze materie op mijn gemak te kunnen bestuderen, waardoor ik in de gelegenheid ben geweest enkele opmerkingen te formuleren die misschien tot verduidelijking kunnen bijdragen. Eerst echter zou ik een woord van hulde willen uitspreken voor de voortreffelijke wijze waarop Generaal de Bie deze moeilijke en zeker hier en daar delicate aangelegenheid heeft behandeld. In een rustig en helder betoog heeft hij gewezen op de noodzakelijkheid van een planning op lange termijn, op de samenhang tussen materieelvoorziening voor Marine, Leger en Luchtmacht, en de financieel-economische belangen van Nederland, terwijl hij tenslotte een lans heeft gebroken voor een betere onderlinge samenwerking tussen de departementen en een beter begrip voor de moeilijkheden waarmede de industrie te kampen heeft als zij tot de vervaardiging van defensiemateriaal wil overgaan.

Ik zou nu willen overgaan tot het maken van mijn opmerkingen en het stellen van mijn vragen. Bij stelling 1 zou ik gaarne de geachte inleider aanvullen in die zin, dat het voor Nederland van groot belang moet worden geacht loonintensieve producten in de industrie te vervaardigen, terwijl verder grote betekenis moet worden gehecht aan de wetenschappelijke basis welke voor de productie van het meer ingewikkelde defensiematerieel noodzakelijk is.

Hoewel de laatste 50 jaren de industrie in Nederland een steeds belangrijker plaats heeft ingenomen, kan toch bij lange na niet gezegd worden dat de wetenschappelijke basis van onze industriële producten vergelijkbaar is met die van b.v. een land als Zwitserland. Ook dit laatste land is arm aan grondstoffen voor de industrie, maar men is er daar in de loop van generaties in geslaagd een zodanige perfectie bij de vervaardiging te bereiken en een zo grote vaardigheid bij de ontwikkeling van nieuwe producten, dat de Zwitserse industrie in dit opzicht in de ranglijst der volken vrijwel bovenaan staat.

Natuurlijk kunnen ook wij op de duur deze hoogte bereiken en voor een land als het onze dat door zijn snelle bevolkingstoename aangewezen is op sterke industrialisering, zal het van het hoogste belang zijn juist technisch moeilijke en zeer speciale artikelen te gaan vervaardigen. Over het algemeen ligt de prijs van deze artikelen hoog t.o.v. de materiaalprijzen en het ligt voor de hand dat deze artikelen dan ook voor de export en onze betalingsbalans een gunstige factor betekenen.

Nu zijn vele militaire goederen zeer gecompliceerd en moeilijk te vervaardigen, terwijl bij de ontwikkeling een uitgebreide technische staf onontbeerlijk is. Hieruit volgt dat de vervaardiging van alle daartoe geschikte defensieproducten in eigen land een krachtige stimulans kan zijn tot verhoging van de vakbekwaamheid van het personeel en de verbreding van de basis van de wetenschappelijke staf.

De Nederlandse industrie zal op deze wijze beter toegerust de concurrentie met het buitenland kunnen aanbinden, waarbij ik niet in de eerste plaats denk aan de militaire sector, maar vooral aandacht zou willen schenken aan de grote mogelijkheden, die in de civiele sector ontstaan, als men over een industrie van hoge wetenschap en technische perfectie beschikt.

De inleider heeft reeds gezegd, dat de militaire markt onstabiel is, waaruit automatisch volgt, dat de industrie zich bij voorkeur op de civiele sector zal concentreren waar zij een veel grotere klantenkring kan aanboren. Ook de constante werkgelegenheid welke door elke industrie in verband met haar rentabiliteit wordt nagestreefd, dwingt haar in de richting van productie voor de civiele markt. Zij zal deze productie van militaire goederen alleen gaarne aanvaarden, indien de productie en afzetmogelijkheden voor de civiele markt daardoor worden verhoogd. In dit opzicht moet dus het vervaardigen van de loonintensieve en brainintensieve defensieproducten in eigen land worden gezien als een algemeen economisch belang van grote betekenis voor de industrialisatie en de exportbevordering.

Ik zou hier verder de aandacht willen vestigen op de mededeling, dat een bedrag van rond 1 miljard gulden voor binnen- en buitenlandse opdrachten een belangrijke bijdrage vormt voor de economische bedrijvigheid van Nederland. Hiervan wordt aan binnenlandse opdrachten 850 miljoen besteed, wat ongeveer 5 % is van de totale Nederlandse industriële bedrijvigheid. Dit is echter de tegenwoordige militair-industriële bedrijvigheid, die indien we voor volgende jaren op eenzelfde bedrag mogen rekenen, in dezelfde orde zal worden gecontinueerd. Als ik echter goed begrepen heb, wijst Generaal de Bie verder in zijn voordracht erop, dat een groot deel van de als cadeau uit de U.S.A. ontvangen goederen juist ligt in de sector waarvoor in ons land een goed geoutilleerde industrie aanwezig is. Hij zou deze in de naaste toekomst in Nederland willen doen vervaardigen en zou daarmee dan tevens de werkverruiming (althans ten dele) willen bewerkstelligen, die voor onze met 30.000

man per jaar groeiende arbeidende bevolking noodzakelijk is. Ik zie daarvan echter weinig terecht komen als het totale aan materieel-aankopen beschikbaar te stellen bedrag op plm. 1 miljard gulden gehandhaafd wordt. Werkverruiming betekent meer opdrachten en dus een hogere materieelposit op de begroting van de militaire departementen. Gaat deze belangrijk uit boven de tegenwoordige begroting, dan mag de vraag gesteld worden, of het Nederlandse volk in staat zal zijn dit hogere bedrag op te brengen. Daarom zou ik de vraag willen stellen: acht Generaal de Bie het mogelijk de fondsen te verkrijgen voor verhoging van de militaire begrotingen?

Zou dit niet het geval zijn, dan zou naar mijn gevoelen de grens van de industriële inschakeling ten behoeve van de binnenlandse opdrachten practisch reeds zijn bereikt.

Om een indruk te krijgen van de financiële behoefte, nadat onze krijgsmacht op de gewenste en compleet geoutilleerde sterkte is gebracht, heb ik mijn oor te luisteren gelegd bij enige deskundigen, militairen dus. Hoewel de schattingen van deze deskundigen elkander iets ontlopen, is toch wel komen vast te staan, dat het bedrag nodig voor vervanging van verouderd en versleten materieel en voor het onderhoud van het dan aanwezige, in gebruik zijnde materieel, dezelfde orde van grootte heeft als de momenteel uitgetrokken begrotingspost voor binnen- en buitenlandse materieelopdrachten, exclusief de geschenkzendingen uit Amerika. We kunnen dus hier in gedachten houden het bedrag van 800 à 900 miljoen, dat op het ogenblik besteed wordt.

Hieruit volgt, dat de in de toekomst te verwachten jaarlijkse orderportefeuille voor de Nederlandse industrie wel wijziging, maar geen uitbreiding zal ondergaan en dus niet tot de gewenste werkverruiming zal kunnen leiden. Daarom geloof ik, dat deze werkverruiming vrijwel uitsluitend zal moeten worden gezocht in de verhoging van de export van militair materieel naar EDG-landen, NAVO-landen en, wanneer hiervoor toestemming kan worden verkregen, naar buiten NAVO-landen, zoals b.v. Zuid-Amerika. Wil men echter deze export verkrijgen, dan zal — en ik ben dat geheel met de geachte inleider eens — de Nederlandse industrie een lopende productie moeten hebben van de daartoe geëigende producten.

Ik mag hier nog wel even wijzen op het grote nadeel van geschenkzendingen ten aanzien van de research en ontwikkeling van ons Nederlandse industriële apparaat. Zij verzwakken de prikkel tot eigen ontwikkeling, omdat geen opdrachten van betekenis worden verkregen en belemmeren het opzetten van een lopende productie, welke weer voor het verkrijgen van exportorders — zie b.v. Off-shore orders — noodzakelijk is.

Binnen het raam van de toekomstige begrotingspost voor de aanschaffing van materieel zie ik dus alleen een oplossing voor de geschetste problemen, indien het mogelijk zou blijken de orderportefeuille van zodanige samenstelling te doen zijn, dat een verschuiving optreedt van materiaal- (grondstof-) intensieve producten naar loon- en brain-intensieve artikelen. Wij krijgen dan een weliswaar kleine werkverruiming doordat meer moeilijke producten hier te lande worden gefabriceerd, maar we scheppen verder de voorwaarden voor het exporteren van deze moeilijke producten naar EDG-, NAVO- en buiten NAVO-landen.

De wezenlijke werkverruiming die aldus wordt verkregen en door Generaal de Bie ook wordt voorgestaan, ligt dus vrijwel geheel in de exportsector van dit loon- en brainintensieve product.

Als additionele mogelijkheid van werkverruiming zou ik dan ook willen zien de prikkel, die het vervaardigen van deze militaire producten medebrengt ten opzichte van de verhoging van de vakbekwaamheid en van de technische wetenschap en die noodzakelijk zal leiden tot de ontwikkeling en vervaardiging van loon- en brainintensieve producten voor de civiele markt. Het is niet onwaarschijnlijk dat juist het verhoogde kunnen op civiel terrein ons de grootste arbeidswinst zal brengen. Op grond van deze overwegingen acht ik de inleiding van Generaal de Bie dan ook hoogst belangrijk.

Als conclusie zou ik dus willen stellen dat de defensie-inspanning een heilzame uitwerking zou kunnen hebben op de industrialisatie en de noodzakelijke werkverruiming indien:

- a. de orderportefeuille van de krijgsmacht zodanig kan worden gewijzigd, dat een verschuiving kan plaats hebben van materiaal-intensieve naar loon- en brainintensieve producten.
- b. een lopende productie aanwezig is die opdrachtmogelijkheden schenkt voor EDG-, NAVO- en buiten NAVO-landen op militaire producten.
- c. door de fabricage van moeilijke militaire producten de stimulans geschapen wordt voor het ontwikkelen en vervaardigen van civiele producten ten behoeve van binnen- en buitenland.

Op het DSC is enige tijd geleden een studie-opdracht uitgewerkt, waarin maatregelen werden gevraagd om de Nederlandse economie bij het tot stand komen van de EDG daarvan zoveel mogelijk te laten profiteren.

In goede samenwerking tussen exponenten der regeringsinstanties en van de industrie is toen hierover een rapport opgesteld, dat grotendeels in dezelfde richting wijst als de gedachtengang van de inleider.

Men mag niet verwachten dat aan een zodanig rapport, opgesteld door willekeurige exponenten van overheid en bedrijfsleven, direct uitvoering kan worden gegeven, maar het is verheugend te mogen constateren, dat de gachte inleider tot practisch dezelfde richtlijnen is gekomen.

Het zou dan ook van de grootste betekenis zijn als de Regering een weg zou kunnen vinden om praktische uitvoering te geven aan de denkbeelden, die in de voordracht van Generaal de Bie naar voren zijn gebracht.

Mijnheer de Voorzitter, ik dank U zeer.

Generaal-Majoor b.d. J. C. Roelofsen:

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heren,

Ik behoort niet tot hen, die in het volste vertrouwen zeggen: „De Westerse wereld wordt straks één, de volkeren zijn slechts groepen.” Toch ben ik, wat betreft onderlinge samenwerking, opheffing, althans vermindering van invoerbepalingen, iets optimistischer dan de mij voorafgaande sprekers. In dit verband wil ik in de eerste plaats onze uitvoer stimuleren van al die producten, welke wij thans en in het verleden met zoveel succes produceerden, alsmede die diensten voor het buitenland verrichten, waartoe wij zo geëigend zijn. Ook van onze grote handelscapaciteiten verwacht ik veel in het voordeel van onze handelsbalans. Een en ander zal het voor ons mogelijk maken die zaken voor onze strijdkrachten in het buitenland te kopen, welke, indien wij ze zelf zouden produceren, te laat ter beschikking zouden komen, van minder goede kwaliteit zouden zijn en te duur zouden worden. Tegen uit-

breiding van die industrie, op welker terrein wij in staat zijn redelijk te kunnen concurreren, heb ik uiteraard geen bezwaar. Doch wij zijn nu eenmaal bekwaamer in het produceren van eieren dan van ingewikkelde wapens. De Belgen kunnen, wat de landbouw, handel en scheepvaart betreft, niet tegen ons op, doch in bepaalde takken van industrie zijn zij ons de baas. Men heeft het in de couranten kunnen lezen, dat Engeland wapens uit België zal betrekken, niettegenstaande Engeland over een uitgebreide wapenindustrie beschikt. Dit moet toch te denken geven.

Verder mag men niet vergeten, dat om bloembollen, groente, fruit, eieren en bepaalde industrieproducten enz. te kunnen uitvoeren, wij goederen uit het buitenland zullen moeten invoeren.

Nog een enkel woord over de research, waarvoor zojuist een lans werd gebroken. Ik ben jarenlang gedelegeerde geweest bij T.N.O., ik heb dus een open oog voor de betekenis van dit werk, maar ik zou toch willen aandringen op internationale samenwerking op dit gebied.

Het zou toch te dwaas zijn, dat wij kostbare proeven zouden nemen op die terreinen, waarop het bevriende buitenland reeds veel verder gevorderd is.

Het door mij gesprokene samenvattend, zou ik nogmaals willen zeggen: „Tracht geen specifiek oorlogstuig in ons land te fabriceren, hetwelk wij „sneller, beter en goedkoper uit het buitenland kunnen betrekken.”

Ik dank U zeer, Mijnheer de Voorzitter.

De Heer N. D. van Goethem, van de N.V. Noordelijke Industrie voor Vezelverwerking te Hoogezand:

Mijnheer de Voorzitter,

In de wat hybridische gestalte van reserve-officier met militaire belangstelling enerzijds en producent van goederen, die ook voor militaire doeleinden worden gebruikt anderzijds, wil ik een stem uit de praktijk laten horen. Die stem uit in de eerste plaats een woord van waardering voor de wijze waarop Generaal de Bie en zijn medewerkers bemiddeling verlenen tussen het bedrijfsleven en de militaire overheid. Als klein maar illustratief voorbeeld wil ik noemen, dat het hoofdkwartier van Generaal Grünther zelf, SHAPE, dat gebouwd is door Franse aannemers met voor zover mij bekend inheemse materialen, thans voor onderhoud en verbouwing wordt voorzien van Nederlandse vezelplaten, n.l. die uit ons eigen bedrijf.

Bij het stellen van enkele vragen bepaal ik mij ook tot de praktische zijde. Uiteraard sluit ik mij van harte aan bij de opvatting van Generaal de Bie, dat de Nederlandse strijdmacht moet beschikken over een adequaat productie-apparaat. Echter, indien ik tegenover hetgeen de Generaal de Bie in zijn voordracht heeft geprojecteerd als noodzakelijke maatregelen om tot een grotere militaire productie te geraken, stel de inzichten en verlangens van de individuele producent, dan constateer ik tussen beide een afstand. Dit geldt niet zo zeer voor de producent die typisch militaire goederen maakt en die zijn afzet dus in het militaire vlak moet vinden. Het gaat hier om de middelgrote producent van goederen, die doorgaans in het civiele leven worden afgezet, maar die ook geschikt zijn voor militair gebruik. De producent hiervan, zeker in Nederland, is uit zichzelf niet zeer geneigd afzet aan militaire instanties te zoeken en zich hiervoor offers te getroosten als deze hem niet een zekere stabiele markt kunnen garanderen, hetgeen doorgaans niet het

geval is. Ik zou in dit verband aan de Generaal de Bie de vraag willen stellen of hij het waarschijnlijk acht, dat een producent, die een behoorlijke afzet heeft in de civiele sector, zich moeite en offers zal getroosten om een militaire markt op te bouwen.

Er moet hier inderdaad over moeite en offers worden gesproken want de weg van de producent naar de militaire markt is geenszins gemakkelijk. In het buitenland ontmoet hij onder het uiterlijk streven naar integratie en onder een opzet als bijvoorbeeld de infra-structuur een in vele landen aanwezige, zorgvuldig ondergronds gehouden tendens tot protectie van de eigen industrie. Indien hij, zoals bij ons zelf is geschied, na het verkrijgen van enkele aantrekkelijke initiële orders zich verder de weg ziet afgesneden, zal zijn enthousiasme er niet groter op worden. Op deze tegenwerking heeft de Generaal de Bie in zijn voordracht reeds terloops gewezen, maar ik wil nog eens attenderen op het effect dat een dergelijk resultaat heeft op de mentaliteit van de producent, die in vele gevallen het bijltje er bij neerlegt en zich verder bepaalt tot de civiele sector.

In het binnenland bestaat deze hindernis niet, maar daar ziet de industrieel, die zijn product bij militaire autoriteiten wil introduceren, zich geplaatst voor een veelheid van instanties en autoriteiten, die ook een geroutineerde verkoper danig in de war kunnen brengen. Als illustratie neem ik wedrom een voorbeeld uit eigen kring. Toen kort geleden één mijner medewerkers na een dag lang autoriteiten van Marine, Landmacht en Luchtmacht te hebben bezocht bij mij zijn nood klaagde, niet omdat ik zijn chef ben, maar omdat ik als reserve-officier enige tijd bij de Generale Staf werkzaam ben geweest en dus verondersteld wordt de weg te kennen in het militaire apparaat, verzuchtte hij, dat bij het bezoeken van militaire bureaux wel blijkt dat den Haag weliswaar geen hoofdstad is, doch wel een bijzonder grote metropolis. De Generaal de Bie heeft een aantal voorwaarden genoemd waaraan orders van de militaire overheid moeten voldoen om voor de producent aanvaardbaar en aantrekkelijk te zijn. Dit geldt zonder twijfel voor specifiek militaire goederen, maar ik vrees, dat het niet voldoende is, de middelgrote bedrijven wier goederen ook wel geschikt zijn voor de militaire sector, te bereiken. Toch kan deze middenmoot een belangrijke bijdrage leveren tot het militair-industriële potentieel; men denke slechts aan de productie van stenguns in Engeland gedurende de oorlog.

Ik had gehoopt, dat de Generaal de Bie in zijn voordracht de overbrugging van de afstand tussen militaire overheid en producent iets nader zou uitwerken en zou het zeer op prijs stellen als hij op dit punt nog iets meer zou willen zeggen.

Kapitein S. van der Laan:

Mijnheer de Voorzitter, Excellenties, Dames en Heren,

Ik zou de geachte inleider, die ik met veel belangstelling beluisterd heb, willen vragen, in hoeverre hij het *huidige economische klimaat* in Nederland voor militaire productie gunstig acht.

Men kan nu wel de noodzakelijkheid aanvoeren, dat Nederland als producent van militaire goederen op de internationale markt moet verschijnen, doch naar mijn mening ligt een ander geenszins gunstig. Althans een spectaculaire opbouw van een industrie gericht op de productie van militaire goederen, is in sterke mate aan grenzen gebonden.

Daartoe zie ik een aantal argumenten, liggende in drie verschillende vlakken, t.w. het internationale, dat van de overheid en verder de particuliere industrie.

Ten eerste het internationale argument. De geachte inleider heeft betoogd, dat verovering van een behoorlijk aandeel van de markt in het bijzonder in geval van de EDG noodzakelijk is. Ik zou het probleem anders willen benaderen. Bij een geïntegreerde gemeenschap gaat het niet om het nationale potentieel maar om het totale van de gemeenschap.

Wij zien dit op duidelijke wijze bij de reeds gevormde KSG waarbij het zelfs niet ondenkbaar is, dat minder rendabele producties kunnen worden uitgesloten.

Wanneer men nu bedenkt, dat een militaire integratie eenmaal noodwendig ook een voorwaarde schept om grote delen van de productiegemeenschap te integreren, of in ieder geval te ordenen, dan zal uiteindelijk de productie van die goederen, in die landen c.q. gebieden plaats vinden waar dit economisch het meest rendabel en dus verantwoord is. Tevens bedenkende, dat Nederland arm is aan grondstoffen en deze moet importeren, kunnen wij slechts mogelijkheden zien voor bepaalde kwaliteitsproducten. Dezelfde als die welke één van de vorige sprekers met arbeidsintensief aanmerkte.

Opgemerkt dient echter te worden, dat een productie van oorlogsmaterieel zich juist voor een groot gedeelte zal moeten afstemmen op de fabricage van gestandaardiseerde massaproducten. Alvorens de ondernemers tot nieuwe investaties zullen overgaan, zullen deze aspecten hen in hoge mate tot nadenken stemmen.

Ten tweede, een factor liggende in het overheidsvlak. Bekend is dat onze Regering een bewust verantwoorde conjunctuur- en werkgelegenheidspolitiek nastreeft. Als zodanig valt n.m.m. op dit ogenblik de stimulering van een typische militaire productie minder te verwachten.

Thans is geenszins sprake van een periode van laagconjunctuur. De industrie in haar geheel ontmoet geen bepaalde tekortschietende vraag. Het urgentie-programma van de overheid richt zich zeer wel op deviezen verkrijgende c.q. besparende industrieën, doch daartoe is momenteel, mede gezien de gunstige betalingsbalans, geen omschakeling of expansie naar oorlogsgoederen nodig met al de daaraan verbonden specifieke risico's. Alleen bij een wending van de conjunctuur in ongunstige zin zou op krachtige overheidssteun kunnen worden gerekend, zulks ter compensatie van eventuele leegloop.

Iets daarvan hebben wij in begin 1951 gemerkt toen de werkloosheid steeg boven het verwachte niveau. Mede door een verhoogd bedrag voor militaire productie op de begroting uit te trekken heeft de overheid zeker aan een compensatie gedacht.

Het is bekend dat — tijdens de voordracht van Mr Josephus Jitta gehouden in het vorige werkjaar van deze Vereniging werd daar reeds op gewezen — de uitgetrokken bedragen slechts ten dele zijn verwerkt. Oorzaken buiten beschouwing latende, dient men zeker te bedenken dat op het huidige moment, drie jaren later, in economisch opzicht wel een en ander is gewijzigd, terwijl men zich terecht kan afvragen of ook de bereidwilligheid van de overheid geen wijziging zal ondergaan.

Tenslotte de industrie zelve. Zoals reeds opgemerkt zal de particuliere ondernemer met integratie voor ogen zijn risico's nauwkeurig afwegen.

De ondernemingen met hun bedrijven, zich richtende op militaire producten, zullen moeten omschakelen, expanderen dan wel nieuw creëren, hetgeen niet los kan worden gezien van de financiering. Wat aangetrokken moet worden is risicodragend kapitaal. Doch dit laatste nu is niet erg willig. O.m. spelen hier fiscale maatregelen een rol. In de voordracht heb ik deze eigenlijk bij het opsommen van de middelen gemist. Wanneer men in ogenschouw neemt, dat rond 45 % Vennootschapsbelasting moet worden betaald, dan betekent dit, dat het dividend, hetwelk op het risicodragend kapitaal moet worden uitgekeerd, practisch dubbel moet worden verdiend. Nieuwe creaties zijn zodoende weinig in trek, uitgezonderd bij eventuele deelname van de Regering. Inleider heeft de oprichting voorgesteld voor een afzonderlijk fonds. Een dergelijk militaire industriefonds zou mogelijkheden in zich kunnen bergen, doch er kleven in bepaalde gevallen ook vele bezwaren aan wanneer men b.v. denkt aan de Herstelbank met het geval Polynorm.

Samenvattend zal m.i. de productie van militaire goederen h.t.l. diverse bezwaren ontmoeten. Om meerdere redenen moet ik mij dan ook wel aansluiten bij de gedachte zojuist door Generaal Roelofsen geuit.

Men zal zich sterk moeten afvragen of de militaire gestandaardiseerde massa-artikelen niet met groter voordeel uit het buitenland kunnen worden betrokken.

Er is gesproken over een „long term” planning, doch het belangrijke vragende behoefte-element in deze is nu eenmaal in vredestijd van aflopende, dan wel afhankelijk van de wereldsituatie van fluctuerende aard m.a.w. risicovol. Een eventuele planning op korte termijn van de betrokken autoriteiten zou dan ook evenzeer verdedigbaar zijn.

Op korte termijn — met name de opbouwperiode — is de goederenvraag aanwezig en aan de behoefte van onze strijdmacht moet op zo kort mogelijke termijn worden voldaan, zonodig onafhankelijk van de nationale industrie.

De zgn. „long term” planning zie ik eerder in het vlak van een bijzondere vervangingsbehoefte, welke uiteraard bij mobilisatie en oorlog een meer dan normale omvang aanneemt. Alsdan dient ook een groot gedeelte van het economisch potentieel te worden gemobiliseerd. Uit dien hoofde waren diverse industrieën reeds in vredestijd te „earmarken” opdat een snelle omschakeling van productie mogelijk is.

Met de aanschaf uit buitenland zijn deviezen gemoeid, doch bij een goede internationale handel, beter gezegd supra-nationale arbeidsverdeling, zulks in tegenstelling tot een economisch nationalisme, waartegen ons land als van ouds afwijzend staat, zal Nederland als producent en exporteur van meer voor onze industrie van nature geëigende producten juist een groter ruilvoordeel kunnen bereiken.

In géén geval ook behoeft het betrekken van militaire artikelen uit het buitenland tot verslechtering van de ruilvoet te leiden en evenzeer geen ongunstige wending te veroorzaken in onze thans zo gunstig ontwikkelende betalingsbalans.

De Heer S. D. D u y v e r m a n, Directeur-Generaal van Oorlog:

Met bijzondere waardering nam ik kennis van de voordracht van de spreker van hedenavond.

De bereidheid van de defensie-organen de materiële behoeften van de strijdkrachten zoveel mogelijk in Nederland onder te brengen mag genoeg-

zaam bekend worden verondersteld. De inleiding van de spreker van hedenavond is er bewijs van, dat van ambtelijke zijde de gedachten naar ruimere samenwerking uitgaan.

Ik heb waardering voor dit streven en zou dit gaarne steunen, maar mij daarbij de opmerking willen veroorloven, dat de spontane bereidheid van het bedrijfsleven zelf te handelen, zelf risico te nemen en het initiatief van staatswege zoveel mogelijk te beperken, als beginsel voorop behoort te staan, daarbij uitgaande van de gedachtengang, dat een vrije, natuurlijke ontwikkeling van dat bedrijfsleven mij voorkomt de gezondste te zijn. *)

De tweede opmerking heeft betrekking op de mogelijk gunstige economische gevolgen van de EDG, waarop spreker doelde.

Mag ik daartegenover waarschuwen tegen te groot optimisme en in het bijzonder wijzen op het enorme Duitse potentieel, dat ons binnen de 85—115 % clause wel eens in een richting zou kunnen stuwten, welke een verminderde in plaats van een verhoogde activiteit op het militair-industriële terrein ten gevolge zou kunnen hebben.

Ten slotte een vraag: de getallen, welke spreker noemde met betrekking tot militair-industriële inspanning hier te lande voor eigen en anderer defensie-apparaat, wijzen in omgekeerde richting van zijn verdere betoog. Hoewel het voorbarig is uit deze getallen conclusies te trekken, zou ik toch gaarne weten hoe spreker dit tegengestelde cijfermatige beloop met zijn betoog rijmt.

Luit.-Generaal b.d. Ir D. H. G. Brethouwer, Directeur N.V. Hollandse Signaalapparaten:

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heren,

Met stijgende belangstelling en bewondering heb ik de rede van Gen.-Majoor de Bie gevolgd en in het bijzonder de beantwoording van de gestelde vragen.

De inleider heeft het onderwerp genoemd „De Nederlandse industrie en de defensie-inspanning”, doch ik zou het willen noemen „De defensie en de Nederlandse industrie-inspanning”. Het is immers wel duidelijk, dat de inspanning van een Nederlandse industrie om militaire goederen te vervaardigen en te leveren buitengewoon groot moet zijn en ik meen voorop te mogen stellen dat een dergelijke industrie alleen dan recht van bestaan heeft, indien zij er in slaagt goederen van goede kwaliteit te leveren. Dit is ook door de inleider genoemd en hij voegde er aan toe „binnen gestelde levertijd en prijs”.

Het voldoen aan de gestelde eisen van kwaliteit is dikwijls een zeer zware eis. Immers, een ieder die bekend is met militaire eisen zal weten hoe zwaar deze dikwijls kunnen zijn, zo zelfs, dat er vaak gesproken wordt van het bekende schaaft met vijf poten. De inspanning van de Nederlandse industrie zal voorts gericht moeten zijn op het verkrijgen van orders in het buitenland en hier moet niet alleen aan de reeds genoemde eisen worden voldaan, doch ook moet gestreden worden tegen de nationaliteitsbelangen zoals ieder land deze ziet.

---

*) De vergelijking welke ik ter vergadering met een zeer zelfstandig optredende industrie buitenslands maakte en wier zelfstandigheid ik ten voorbeeld stelde, neem ik — na verkregen informatie — hier gaarne terug. Het beginsel der zo gering mogelijke staatsbemoeienis uiteraard niet.

Of de NATO of de EDG hierin veel verandering zullen brengen waag ik voorshands te betwijfelen. In dit opzicht kan ik niet zo optimistisch zijn als de geachte inleider en ik zou hoogstens willen zeggen, dat hier een kans ligt, doch meer niet. Bij wijze van spreken: op de komende orders van de EDG zou ik geen personeel in dienst durven nemen. In dit verband zijn de artikelen 107 en 108 van het EDG-verdrag van bijzonder belang. De tijd laat niet toe om hierop thans dieper in te gaan, maar ik zie het zó dat, doordat de vuurleiding-industrie niet onder de z.g. gecontroleerde industrieën valt, een rechtstreeks contact tussen het Commissariaat en de Directie van een vuurleiding-industrie niet mogelijk zal zijn. Dit contact en de onderhandelingen zullen in de regel gevoerd worden door regeringsvertegenwoordigers en ik doe dan ook een dringend beroep op hen om de belangen van de Nederlandse vuurleiding-industrie krachtig te steunen.

Ten aanzien van de eerste stelling, die ik gaarne onderstreep, zou ik willen opmerken, dat het voor een Nederlandse militaire industrie van buitengewoon belang is, indien zij ook aan de buitenlandse markt kan leveren. Immers, militaire goederen zijn economisch gezien dood kapitaal en indien een industrie er in slaagt dergelijke goederen ook aan het buitenland te leveren, dan wordt hiermede niet alleen het voordeel behaald van deviezenwinst, doch ook het tegenwicht geplaatst voor de in het binnenland geschiede aanschaffing van dode kapitaalsgoederen.

De fabriek, waarvan ik het voorrecht heb directeur te zijn, prijst zich dan ook gelukkig, dat het haar in het verleden gelukt is een verdeling in geldswaarde te verkrijgen van 60 % Nederlandse bestellingen en 40 % buitenlandse bestellingen.

Een kleine opmerking zou ik willen maken over hetgeen de Heer Roelofsen naar voren heeft gebracht. Het is een bekend feit, dat onze bevolkingsaanwas er toe leidt, dat jaarlijks 20.000 jongelieden moeten worden toegevoegd aan de Nederlandse industrie. Men heeft dit wel zo uitgedrukt, dat dit betekent het jaarlijks oprichten van 20 fabrieken van 1000 man en daar de Heer Roelofsen adviseert om ons toe te leggen op boter, kaas en eieren, meen ik hem de vraag te mogen stellen of deze 20.000 man in de wei moeten gaan spelen.

De Heer Duyverman maakte de opmerking, dat de Nederlandse industrie zelf ook de handen uit de mouwen moet steken en zelf gelden ter beschikking moet stellen voor ontwikkeling. Hij gaf daarbij een voorbeeld, dat hij kortelings gewaar werd uit den vreemde. Wij behoeven zo ver niet te gaan, want sinds lange tijd lezen wij in Amsterdam „de cost gaet voor de baet uyt”. De industriëlen weten dat zeer goed, doch het is hier de vraag van het kunnen doen. Ik vermoed dat ik weet, welke buitenlandse industrieel de Heer Duyverman hier op het oog had, doch, geachte Vergadering, dan mag ik ook wel verklappen, dat deze reeds voor de oorlog zovele millioenen bezat, dat hij er geen raad mee wist. Dan is het ter beschikking stellen van gelden voor ontwikkeling geen kunst meer. Maar juist omdat er in Nederland zoveel industrieën zijn, die in wezen niet in staat zijn gelden voor ontwikkeling ter beschikking te stellen, zou ik met vreugde het door Gen.-Majoor de Bie genoemde fonds zien verschijnen.

Gelet op het late uur, Mijnheer de Voorzitter, meen ik mijn opmerkingen tot deze punten te mogen beperken.

Antwoord aan Admiraal Pinke:

Admiraal Pinke heeft erop gewezen, dat research noodzakelijk is en dat er een revolutie gaande is op militair-technisch gebied. Ik ben geheel met U eens, dat research zeer belangrijk is. Zij moet in samenwerking met de industrie plaats hebben. Bij de planning op lange termijn, op de noodzaak waarvan ik in mijn betoog gewezen heb, speelt de research een eerste rol. Het is zeker noodzakelijk dat hier veel aandacht aan wordt besteed, maar men bedenke, dat aan de materielvoorziening in haar volle omvang enorme kosten zijn verbonden. Men zit nu eenmaal vast aan een bepaald begrotingsplafond, dat de financiële mogelijkheden waarover men beschikt scherp begrenst. Wellicht is de research wat minder bedeed dan men zou wensen, doch met een begrensde financiële mogelijkheid blijft het een zoeken naar een compromis tussen wenselijkheid en mogelijkheid.

Art. 107 van het EDG-verdrag, waarop Admiraal Pinke doelde, behandelt niet zo zeer de aanschaffing van wapens enz., maar is een algemeen verbod tot het opzetten van nieuwe producties, het uitbreiden van bestaande producties en de export van de in de bijlage van art. 107 opgesomde goederen naar derde landen. Genoemde handelingen kunnen alleen plaats hebben met instemming van het Commissariaat van de EDG. Bedoeling hiervan is de productie van specifiek militair materieel onder controle te houden. Hierbij behoren in het algemeen niet de electronica. Men heeft de controle beperkt tot specifiek militaire goederen.

Wat betreft het onderhoud van het militaire materieel deelt Admiraal Pinke mede, dat in Korea door gebrek aan voldoende onderlegd technisch personeel het daar in gebruik zijnde moderne materieel niet de resultaten opleverde, welke men er van verwachtte. Inderdaad is moderne bewapening en uitrusting één stuk techniek. Het spreekt dus vanzelf, dat naarmate het materieel technisch meer ingewikkeld wordt, het personeel ook meer technisch onderlegd moet zijn. Het is echter begrijpelijk, dat de Landmacht nog te weinig technisch onderlegd personeel heeft, omdat zij eigenlijk eerst na 1945 met de opleiding daarvan is kunnen beginnen.

Bij de Marine is in de loop der jaren een sterk technisch apparaat ontstaan, dat in vergelijking met Land- en Luchtmacht beter is opgeleid en meer ervaring heeft. Maar de Marine heeft altijd met ingewikkeld technisch materieel moeten werken, zodat het logisch is dat zij daarmee meer vertrouwd is dan de Landmacht. De Luchtmacht heeft op dit terrein soortgelijke moeilijkheden als de Landmacht, waarbij nog komt dat de techniek bij dit deel van de strijdkrachten zich wel in een zeer snel tempo ontwikkelt.

Antwoord aan de Heer Gelderblom:

Ik ben het met de Heer Gelderblom eens, dat loon- en brain-intensieve producten uit een oogpunt van werkgelegenheid meer resultaat opleveren dan materiaal-intensieve producten, die bovendien in tijd van materiaalschaarste al gauw in moeilijkheden geraken.

Evenzo is het juist, dat alleen een verhoging van het voor materiële voorzieningen uitgetrokken gedeelte van de begroting direct tot verhoging van de militair-industriële activiteit leidt.

Ik meen echter, dat de Heer Gelderblom de zaak te zeer van de economische zijde beziet. Immers, het doel waarnaar in eerste instantie wordt ge-

streefd, is de materiële voorziening der strijdkrachten op de voor den Lande meest gunstige wijze te verwezenlijken. Daarbij zal de urgentie gericht moeten zijn op een zo hoog mogelijke bevrediging der militaire behoefte, met de grootst mogelijke inschakeling van het Nederlandse industriële apparaat. Dat zulks zou leiden tot het verlenen van prioriteit aan loon- en brain-intensieve goederen is niet waarschijnlijk, hoewel men met een zekere voorkeur daarvoor zeker rekening zal houden.

Ik geef toe dat een vergroting van de Nederlandse militaire orderportefeuille zonder verhoging van de begrotingsposten voor materiële aanschaffingen zeer onwaarschijnlijk is. Een verruiming van de binnenlandse markt zie ik alleen indien door het verminderen, c.q. ophouden van Amerikaanse hulp aan eindproducten, de Nederlandse Regering voor de keuze zou komen te staan: of buitenslands kopen of in Nederland laten maken, waarbij — naar ik durf veronderstellen — een beslissing zou vallen ten gunste van de Nederlandse industrie. Maar de verruiming van de afzet zit wel in het pogen om op de buitenlandse markt een plaats te verwerven.

De vraag van de Heer Gelderblom of indien de Nederlandse strijdkrachten volledig zijn bewapend, meer fondsen voor militaire aanschaffingen zullen worden uitgetrokken dan thans het geval is, kan ik niet beantwoorden. Zulks hangt geheel af van de politiek van de Regering.

Ik onderschrijf gaarne de mening van de Heer Gelderblom, dat bestudering van de resultaten der studieopdrachten, welke door de cursisten van het DSC worden uitgewerkt, nuttig is. Immers, bij dit Centrum wordt — los van politieke of andere invloeden — door een combinatie van personen, die ieder voor zich op een bepaald gebied deskundig zijn, een oplossing van zekere problemen gegeven, welke de moeite van bestudering waard is.

Antwoord aan Generaal Roelofsen:

Generaal Roelofsen betoogt dat, wanneer wij gaan naar een algehele samenwerking op internationaal terrein, Nederland zich moet houden bij de producties waarvan het verstand heeft en waarvoor het bijzonder geëigend is. Wij blijven dan op het terrein van eieren, boter en kaas en voorkomen daarmee dat wij achter de markt aan hinken met militaire goederen, waarvan wij ons verbeelden met het buitenland te kunnen concurreren.

Ik zou daaromtrent het volgende willen zeggen.

Wanneer wij komen tot een volledige economische integratie van West-Europa, die het gehele vlak van economische belangen bestrijkt, dan is de situatie een heel andere dan die welke ontstaat bij de totstandkoming van de EDG. Immers, deze (EDG) beoogt slechts de militaire integratie. Zij heeft echter een element van economische integratie in zich omdat het gezamenlijke materiële behoefteprogramma van de 6 landen een niet onbelangrijk gedeelte van het totale productieprogramma dezer zes landen in beslag zal nemen.

Teneinde de economische belangen van de landen van de EDG zoveel mogelijk te beschermen is bij voorbaat bepaald, dat tenminste 85 % van de landsbijdrage in eigen valuta moet worden besteed en maximaal 115 % mag worden besteed. Bovendien zijn nog enige economische beschermingsclausules opgenomen. De Nederlandse industrie moet aan dit spel deelnemen, wil zij niet van de markt worden gedrongen.

In Nederland zijn nu reeds verschillende industrieën, die een behoorlijk militair product vervaardigen, terwijl er andere zijn, die dit zeker zouden

kunnen, doch de moeilijkheden van ontwikkeling, opzet en aanloop niet of niet ten volle kunnen overbruggen. Zo zijn onze vuurleiding-industrie, onze munitie-industrie zeker in staat met het buitenland te concurreren. De Nederlandse elektronische industrie is er een wier (toonaangevende) stem in het koor der West-Europese militaire telecommunicatie-industrieën niet mag ontbreken. Ook de scheepsbouw kan op het terrein der oorlogsschepen een leidende rol spelen. De Nederlandse industrie moet in het kader der Europese integratie het gedeelte krijgen, waarop zij recht heeft.

Al zijn wij wellicht met de militaire productie in Nederland ten achter bij andere landen, wij moeten toch zien te bereiken, dat onze industrie in NAVO- en EDG-verband de rol zal spelen, welke zij naar mijn gevoelen zeer wel spelen kan, al is het moeilijk dit te bereiken.

Antwoord aan de Heer Van Goethem:

Ik onderschrijf de mededeling van de Heer Van Goethem ten volle, dat op internationaal terrein vele moeilijkheden aan de Nederlandse industrie in de weg worden gelegd. In het bijzonder schijnt dit het geval te zijn in Frankrijk, hoewel daar toch ook successen zijn geboekt. Zo heeft de Heer Van Goethem medegedeeld, dat voor de gebouwen van SHAPE in Roquencourt materiaal van de Nederlandse vezelindustrie is gebruikt. Ik kan hieraan toevoegen, dat ook het bureau-materieel van SHAPE voor een niet onbelangrijk deel van Nederlandse origine is.

In het internationale vlak dient men zich te realiseren, dat een samenwerking van 14 landen (NAVO) of van 6 landen (EDG), waarnaar kennelijk wordt gestreefd, nieuwe internationale verhoudingen schept, waaraan niet alleen de industrie maar ook de landen zelf zullen moeten wennen.

Correlated Production Programs voor 14 landen, zoals de NAVO thans nastreeft en een gezamenlijk militair budget met een gezamenlijk productieprogramma voor zes landen, zoals de EDG te zien zal geven, zijn figuren, welke tot nu toe nimmer in internationaal verband te zien zijn geweest. Het spreekt wel vanzelf, dat ook hier de aanpassing van de practijk achter de theoretische oplossing aankomt en niet die soepelheid vertoont, welke men achter de conferentietafel vindt.

Dat de Nederlandse middelgrote producent — zoals de Heer Van Goethem zegt — stiefmoederlijk is bedeed, meen ik te moeten bestrijden. In het vlak van de niet-specifiek militaire goederen speelt de middelgrote producent een zeer belangrijke rol. Tal van middelgrote producenten zijn daarbij ingeschakeld en onder hen zijn er velen die zelf niet eens weten dat zij medewerken aan een militair product, nl. de vele kleinere sub-contractanten, die medewerken aan militaire orders, welke rechtstreeks bij de grote industrieën worden geplaatst.

Wat betreft de moeilijkheden, die de Heer Van Goethem ondervindt bij het zoeken naar de weg tot de vele militaire instanties, moge ik wijzen op de omstandigheid dat het Ministerie van Economische Zaken een ex-militair heeft aangesteld om ten favoeure van het bedrijfsleven in die doolhof, zowel nationaal als internationaal, de weg te wijzen naar de juiste instantie.

Indien U daarmee moeilijkheden hebt, zou ik willen aanraden: Komt U naar het Commissariaat voor de Militaire Productie.

Antwoord aan de Heer Van der Laan:

Hetgeen de Heer Van der Laan heeft gezegd vestigt de indruk alsof mijn betoog gericht zou zijn op het tot stand komen van een grote oorlogsindustrie in Nederland. Daar is geen sprake van. De Nederlandse industrie is van huis uit niet ingesteld op een grootscheepse fabricage van oorlogsmaterieel. Zij zal ook nooit een echte oorlogsindustrie worden. Maar zij kan en moet toch een zekere rol spelen in het kader der internationale militaire materieelvoorziening. Zij kan dat omdat daartoe reeds een begin aanwezig is, dat zonder veel moeilijkheden een zekere uitbreiding kan krijgen. Zij moet het, omdat ook de Nederlandse Regering wellicht in een niet al te verre toekomst, op grond van financiële en economische overwegingen een groter beroep op haar zal moeten doen dan thans het geval is. Waarom zou men deze twee factoren niet benutten om de Nederlandse industrie tot een zodanig peil van militaire productie te brengen, dat zij niet alleen aan de nationale vraag kan voldoen, maar bovendien haar aandeel verwerft op de internationale markt.

Dit alles betekent niet dat dan sprake is van een Nederlandse oorlogsindustrie. Ik legde er in mijn betoog de nadruk op dat men op grond van de Nederlandse behoefte tot meer militaire productie kan komen en daarbij tegelijkertijd een aansluiting kan zoeken bij de buitenlandse militaire markt.

Aangezien in EDG-verband bij het realiseren van het aanschaffingsprogramma verschillende economische bepalingen in acht moeten worden genomen, teneinde de economische belangen der deelnemende landen niet te schaden, zal zeker overleg tussen overheid en industrie moeten worden gepleegd om de juiste weg te vinden ter behartiging van de Nederlandse belangen op dit gebied. De Nederlandse industrie produceert reeds kwaliteitsproducten op militair gebied. Ik zie niet in waarom zij op deze weg niet zou voortgaan en zulks temeer, indien ook ten behoeve van de nationale opbouw der strijdkrachten een belangrijke bijdrage van deze industrie wordt gevraagd.

Antwoord aan de Heer Duyverman:

De Heer Duyverman wees op de waardecijfers voor de in Nederland geplaatste militaire orders, welke in 1953 een stijging te zien geven voor de door Nederland geplaatste orders en een daling voor de door het buitenland geplaatste orders.

Hierop kan ik antwoorden, dat de door de Nederlandse strijdkrachten in Nederland geplaatste orders sedert de aanvaarding van het plafond van f 1500 mln telken jare omstreeks de 800 à 850 mln bedragen. De door het buitenland geplaatste orders waren in 1953 iets minder dan in 1952, daarbij de bij Curtis Wright geplaatste order van f 92 mln aan vliegtuigonderdelen buiten beschouwing latend, omdat niet bekend is welk deel hiervan door de Nederlandse industrie wordt opgenomen.

M.i. is de industriële activiteit, welke Duitsland ten toon spreidt, mede oorzaak van de daling der buitenlandse orders. De in Duitsland aanwezige Amerikaanse instanties bestellen thans veel in Duitsland, terwijl zij in 1952 meer in Nederland bestelden. Duitsland is dik op de markt en kan zeer bepaald met andere landen concurreren.

Inderdaad moeten wij er rekening mee houden, dat in EDG-verband de markt in Nederland ook open komt voor andere landen. Het zal een gevecht zijn wie zich op de markt weet te handhaven op basis van prijs, kwaliteit en

levertijd. In de loop der jaren zijn — ook door kleine landen, als Zwitserland, België en Zweden — steeds militaire producten vervaardigd, waaruit blijkt, dat een militaire industrie blijkbaar wel degelijk in de praktijk een markt kan vinden. Ik ben het daarbij met de Heer Duyverman eens, dat de industrie zich moeite zal moeten getroosten om een goede plaats op de markt te veroveren.

Antwoord aan Generaal Brethouwer:

Ik ben het met Generaal Brethouwer eens, dat ook de industrie zich zal moeten inspannen en zekere risico's zal moeten dragen. Inderdaad vecht iedere industrie voor zijn bestaan, prijst zijn eigen product als het beste aan en tracht een beter aanbod te doen dan zijn concurrenten. Dit verschijnsel doet zich ook voor op de civiele markt en zal wel altijd blijven bestaan.

Generaal Brethouwer zou willen dat de vuurleiding opgenomen werd onder de gecontroleerde artikelen van art. 107 van het EDG-verdrag. Vermoedelijk bedoelt Generaal Brethouwer art. 108, want hij wenst rechtstreeks contact tussen het Commissariaat van de EDG en de producent. Deze verhouding wordt niet geregeld in art. 107, doch — naar ik meen — in art. 108.

De Voorzitter:

Het zou weinig zin hebben na deze bijzonder geslaagde avond een rechtvaardiging te geven, waarom dit onderwerp op de agenda is geplaatst. Ik zou echter gaarne in korte bewoordingen iets mededelen over de achtergrond van het behandelde onderwerp.

Wanneer wij denken aan de opbouw van de krijgsmacht na de oorlog, kunnen wij drie fasen onderscheiden en wel de eerste fase, waarin op zeer korte termijn de uitrusting verzorgd moest worden voor de troepen, die naar Nederlands-Indië werden uitgezonden. Deze uitrusting, waarin Nederland op dat ogenblik niet kon voorzien, werd overgenomen van andere landen, waar na de oorlog een overcompleteet was ontstaan. In deze fase kon van medewerking van de Nederlandse industrie dus nog geen sprake zijn.

De tweede fase begon in 1950 bij het bijdragen aan de opbouw der strijdkrachten van de NATO. Dit is de fase, waarin we ons nog steeds bevinden, maar reeds heeft zich een derde fase aangekondigd en wel die, waarin Nederland de opgebouwde krijgsmacht in stand zal moeten houden. Ik meen, dat inleider heeft gezegd, dat we met de voorbereiding daarvan 2 à 3 jaar te laat zijn. Ik zou dit niet willen tegenspreken en wil in verband hiermede een kleine persoonlijke ervaring vertellen. Ik herinner me, uit de tijd van mijn voor-vorige functie, n.l. als plv. Chef G.S., een gesprek bij de aankomst van de Amerikaanse Missie met één der leden hiervan, waarbij deze mij er op wees, dat Amerika weliswaar zou helpen met de opbouw van onze strijdkrachten, ofschoon dit mogelijk nog wel enige tijd zou duren, doch dat wijzelve zorg zouden moeten dragen voor het onderhoud. Toen werden wij dus reeds gewaarschuwd, dat deze fase eenmaal zou intreden. Wat toen nog ver af scheen, begint thans nabij te komen en een bestudering van dit onderwerp — waartoe deze avond moge bijdragen — is dus van urgent belang geworden.

Ik wil voorts nog wijzen op een ander aspect, dat hedenavond wat op de achtergrond is gebleven, n.l. de materiële verzorging *in oorlogstijd*. Tot nu toe dragen de NATO-landen zelf de verantwoording voor de logistieke ver-

zorging van hun strijdkrachten in oorlogstijd. Mocht de EDG tot stand komen, dan zullen in theorie de EDG-landen gezamenlijk hun gemeenschappelijke strijdmacht verzorgen. Zolang echter nog geen volledige standaardisatie is bereikt en ineenvlechting van het logistieke apparaat nog niet tot stand is gekomen, zal het Nederlandse contingent gebaseerd blijven op het eigen territoriale gebied. Ik behoef wel niet uiteen te zetten, van hoeveel belang het is, dit gebied zoveel mogelijk self-supporting te maken en zo min mogelijk afhankelijk van de in oorlogstijd bedreigde aanvoer over zee.

Ik eindig thans en ik weet zeker namens allen te spreken, met de Generaal de Bie dank te zeggen in de eerste plaats voor de wijze, waarop hij dit buitengewoon interessante onderwerp hedenavond heeft ingeleid en in de tweede plaats voor de wijze, waarop hij de hem gestelde vragen heeft beantwoord. Wij prijzen ons gelukkig, dat de Generaal de Bie zijn ervaring als voormalig KMG van ons leger in Ned.-Indië en thans als commissaris voor de militaire productie ter beschikking heeft gesteld van onze Vereniging.

Ik dank verder ook de andere sprekers van hedenavond, die door hun vragen en opmerkingen zoveel hebben bijgedragen voor het verkrijgen van een beter inzicht over dit onderwerp.

Tenslotte verzoek ik alle debaters het door hen gesprokene in de loop van de volgende week te willen inleveren bij de redacteur.

Hiermede sluit ik deze vergadering.

STELLINGEN

1. Militaire goederen zijn uit economisch oogpunt van bijzondere aard. Zij zijn direct of indirect bestemd om te vernietigen en/of vernietigd te worden. Zij spelen in het normale consumptieproces geen direct aanwijsbare nuttige rol.
2. De defensie-inspanning houdt vele voor de Nederlandse economie gunstige elementen in. Het is de taak der Regering deze elementen te effectueren, teneinde daarmede de nadelen van de defensie-inspanning zoveel mogelijk te compenseren.
3. Een der middelen om tot dit doel te geraken is een zo ruim mogelijke inschakeling van de Nederlandse industrie bij de militaire materieelvoorziening. Deze inschakeling biedt zowel militair-logistieke als economische voordelen.
4. Een adequaat industrieel apparaat voor de productie van militaire goederen is onontbeerlijk voor de materiële behoeftevoorziening der strijdkrachten. Opbouw van dit productie-apparaat en voorbereiding van de mogelijkheid tot snelle uitbouw vormen een integrerend onderdeel van de opbouw der strijdkrachten.
5. Aan de opzet van een productie van specifiek militaire goederen zijn bijzondere risico's verbonden, voortvloeiende uit de uitzonderlijke plaats, welke deze goederen in het economisch bestel innemen.
6. Slechts een klein gedeelte van de Nederlandse industrie is momenteel ingeschakeld voor de productie van militaire goederen. Zonder de normale civiele productie te schaden kan de Nederlandse industrie voor dit doel meer productiecapaciteit beschikbaar stellen. Zij is daartoe bereid, mits

voorwaarden aanwezig zijn, op grond waarvan de opzet van deze speciale producties commercieel verantwoord is.

7. Er is een binnen- en een buitenlandse markt voor militaire goederen. De binnenlandse is — o.m. tengevolge van de aan Nederland verstrekte Amerikaanse militaire hulp — beperkt. Bij het verminderen, c.q. ophouden van de Amerikaanse militaire hulp zal de vraag naar militaire goederen op de binnenlandse markt groter worden.
De buitenlandse markt voor militaire goederen is voor de Nederlandse industrie een nieuw terrein, moeilijk te verkennen en met veel risico's, maar ook met belangrijke mogelijkheden, mits de Nederlandse industrie in kwaliteit, levertijd en prijs met buitenlandse producenten kan concurreren.
8. De internationale belangengemeenschappen, waarin Nederland is betrokken (NAVO en EDG), brengen de verplichting mee productiecapaciteit beschikbaar te stellen voor de productie van militaire goederen ten behoeve van de gemeenschap. Het is daarom noodzakelijk en het is een Nederlands belang, dat de Nederlandse industrie meer dan thans het geval is en zo spoedig mogelijk als producent van militaire goederen op de internationale markt verschijnt. Zij moet zich daar een passende plaats en een behoorlijk aandeel in de afzet veroveren. In het bijzonder geldt dit voor de EDG.
9. De Nederlandse industrie moet op dit terrein geactiveerd en over sommige moeilijkheden heengeholpen worden. Hiermede zijn militaire, economische en financiële belangen gemoeid. Een juiste coördinatie van deze belangen is noodzakelijk. Er moeten middelen worden gevonden, waarmee bepaalde moeilijkheden van het bedrijfsleven kunnen worden overbrugd.

MEDEDELINGEN VAN HUISHOUDELIJKE AARD

NIEUWE LEDEN

Nederland

's-Gravenhage: Mr F. F. Kaarsemaker, Kapitein Mil. Jur. Dienst; G. G. J. de Riemer, res. Kapitein; L. van der Drift, Kapitein Inf.; H. Bugter, 1e Luit. Spec. D.; Ir C. W. A. Oyens, Lt. Kolonel K. Lu.; J. J. Krijnen, Dir. Off. v. Gez. II; E. Grützmacher, Kap. Art.; J. J. Mendelaar.

Amersfoort: A. J. Hagen, res. Kapitein.

Apeldoorn: Mr A. v. Herwaarden, 1e Luit. Mil. Jur. D.

Arnhem: H. M. Reinders, res. Kapitein.

Assen: E. F. L. Teusse, Kap. Inf.

Ede: F. Th. Steinginga, Kap.

Gilze: S. v. d. Pol, Kap. Vl. wrn. K. Lu.

Gorinchem: H. A. Wendt, 2e Luit. Art.

Gouda: C. G. J. Juc, 1e Luit. Spec. D.

Harderwijk: J. P. Oud, 1e Luit. Inf.; C. A. Mensink, 1e Luit. Inf.; J. J. Vredeveldt, Kap. Verb. D.

's-Hertogenbosch: P. de Blaey, res. Kapitein.

Hilversum: C. B. J. de Jager, Dir. N.V. Philips Telecom. Ind.

Kampen: H. Groefsema, Kapitein.

Legerplaats Oirschot: J. L. Rudelsheim, res. 2e Luit. Inf.

Roermond: J. G. Brouwer, 1e Luit. Inf.

Rotterdam: J. J. Singor, Kap. Vl. wrn. K. Lu.

Rijen: IJ. J. Beck, Kap. Vl. wrn. K. Lu.

Rijswijk: F. D. Laurens, Kapitein Inf.

Soesterberg: C. Spreij, 2e Luit. Genie.

Wateringen: J. F. Hekkens, res. Off. Tandarts I.

Zeist: F. G. B. Droste, Majoor Vl. wrn. K. Lu.

Suriname

Paramaribo: E. C. Haakmat, S.M.I.; J. van der Spek, 1e Luit. Inf.

De contributie voor het werkjaar 1953—1954 (1 Oct. 1953—30 Sept. 1954) is vastgesteld op f 10,—. De leden, die zulks nog niet gedaan hebben, wordt verzocht hun contributie wel te willen storten op postrekening 78828 van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, Den Haag.

W.J. 1952 en afl. I en II '53/'54 zijn aan de leden verzonden.

De Vereniging telt op heden 2086 leden. Aan het 2000ste lid, de Heer E. C. Haakmat S.M.I. te Paramaribo, is een boekwerk naar keuze ter waarde van f 20,— geschonken. Evenzo zal geschieden met het 2100ste, 2200ste, enz. lid, alsmede met het lid, dat ons eventueel het 2100ste enz. lid opgeeft. Het 2100ste lid is inmiddels geboekt nl. Kap. der Inf. E. F. L. Teusse te Assen.

Het Bestuur van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap is thans als volgt samengesteld: M. R. H. Calmeyer, Lt-Gen. G.S., Voorzitter; I. A. Aler, Lt-Generaal-Vlieger, b.d.; D. A. van Hilten, Lt-Generaal b.d., Redacteur Orgaan en W.J.; H. Schaper, Schout bij Nacht-Vlieger, Vlagofficier Marine Luchtvaartdienst; J. J. de Wolf, Brigade-Generaal der Genie; J. H. Couzy, Generaal-Majoor der Artillerie; L. Brouwer, Commandeur, plv. Chef Marine Staf; E. J. C. van Hootegem, Kolonel Gen. Staf Directeur H.K.S.; Mr F. R. Mijnlieff, Raadadviseur in algemene dienst bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken belast met de leiding van de afd. Openbare Orde en Veiligheid; D. Berlijn, Lt-Kolonel Vlieger Waarnemer; A. V. van den Wall Bake, Kolonel van de Gen. Staf; J. P. Boots, Res. Luit.-Kolonel b.d., Secretaris-Penningmeester, Van Alkemadeaan 215, Den Haag, Telefoon 774621.

Geeft bij adresverandering kennis aan de Secretaris-Penningmeester,
van Alkemadeaan 215, 's-Gravenhage
en vergeet vooral niet ons een nieuw lid op te geven

BOEKAANKONDIGING

A.O.-Reeks, Amsterdam, Westeinde 13—15. Wekelijkse studiereeks Stichting IVIO.

Actuele onderwerpen, welke zo zijn gekozen, dat zij de gemiddelde lezer een dieper inzicht geven in het wereldgebeuren en hem bijzondere documentatie bieden.

Losse nummers f 0,35, jaarabonnement (50 stuks) f 10,50.

Half Januari 1954 verscheen het A.O.-boekje „Dr Plesman's levenswerk”, dat, naast uitvoerig het leven van de schepper der K.L.M., de ontwikkeling van de nationale burgerluchtvaart schetst. We lezen van het eerste begin (de ELTA te Amsterdam) en het succes van de tentoonstelling die de stoot gaf tot de oprichting van onze Koninklijke Luchtvaart Maatschappij.

De hoogtepunten uit de burgerluchtvaart als: de eerste vliegtocht naar Indië, de „Pelikaan”, de „Snip”, de „Uiver”, en onlangs de „Ir Damme”, worden uitvoerig beschreven. Ze voeren ons ten slotte naar het cijfermateriaal van de huidige K.L.M. met zijn ruim 13.500 employé's en een luchtnet van totaal 212.156 km.

Deze A.O. is dan ook in de letterlijke zin des woords een hommage aan Dr Plesman en ieder die wil weten wat deze grote Nederlander bij zijn leven tot stand heeft gebracht, kan dit in de A.O. No 492 op boeiende wijze lezen.

v. H.